

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Recepce Rudolfa Christopha Euckena v díle Karla Statečného
Reception Rudolf Christoph Eucken in the work of Karel Statečný

Diplomová práce

doc. ThDr. Jiří Vogel, Th.D.

Bc. Marie Jandásková

Praha 2016

Děkuji vedoucímu práce docentu ThDr. Jiřímu Vogelovi, Th.D. za milý, věcný a povzbudivý přístup. Taktéž děkuji všem blízkým za trpělivost, podporu a neztrácení nadhledu.

Prohlašuji, že jsem vypracovala práci samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práci jsem nepoužila k získání žádného jiného, ani stejného titulu.

V Praze, dne

Marie Jandásková

ANOTACE

Práce představuje v České republice málo známého německého filosofa Rudolfa Christopha Euckena. Kučera je přesvědčen, že jeho práce inspirovala v první generaci církve československé husitské teologa Karla Statečného, jako příklad inspirace uvádí Kučera prvky blízké personalismu. Práce pracuje s tímto předpokladem a hledá další souvislosti mezi dílem německého filosofa a českého teologa.

KLÍČOVÁ SLOVA

Eucken, Statečný, život, smysl, hodnota, dějiny, pozitivismus, moderní život, osoba, personalismus, sociální hnutí, socialismus, individualismus, etika, morální teologie, náboženství, filosofie

ANNOTATION

The work represents the Czech Republic in the littleknown German philosopher Rudolf Christoph Eucken. Kučera says that his work inspired the first generation of CČS(H) theologian Karel Statečný, as an example the elements near personalism. The work deals with this proposition and seek other connection between the German philosopher and theologian of Bohemia.

KEY WORDS

Eucken, Statečný, life, meaning, value, history, positivism, modern life, person, personalism, socialism, individualism, ethics, moral theology, religion, philosophy

Obsah

Úvod.....	6
1. Život a dílo Rudolfa Euckena	9
1.1 Procházkova kritika Euckena	15
2. Dějiny	17
2.1 Modernismus podle Euckena	20
3. Náboženství a život	22
3.1 Náboženské symboly.....	24
4. Smysl a hodnota života	26
4.1 Průvodní slovo.....	26
4.2 Úvod	26
4.3 Odpovědi doby.	27
4.3.1 Starší životní řády.....	27
4.3.2 Novější životní řády.	29
4.4 Úvahy a přípravy.	33
4.5 Pokus o výstavbu. Otevření nového života. Vzestup k hlavní thési.....	34
4.6 Rozvinutí hlavní these.	36
4.7 Hlavní rysy nového života.....	37
4.8 Vyrovnání se světem a situací člověka.....	39
5. Reflexe Rudolfa Euckena u Karla Statečného	49
5.1 Odkazy na Euckena u Statečného.....	49
5.2 Další Souvislosti Euckena a Statečného.....	54
6. Prvky personalismu u Statečného	62
Závěr.....	65
Seznam použité literatury	68

Úvod

Teologii církve československé (husitské) v první generaci významně formoval katolický modernistický kněz, pozdější člen církve, morální teolog, filosof, pedagog a zakladatel teologické filosofie, Karel Statečný. Přestože je Statečný jednou z nejvýraznějších osobností dějin církve československé, neexistuje ucelená monografie pojednávající o jeho životě a díle. Nalezneme prozatím pouze příspěvky, které na tento nedostatek upozorňují a následují vizi uceleného díla. Z jejich autorů jmenujme Kučera, Láška, Weise nebo Vogel.¹

Statečný byl velmi literárně činný zejména na stránkách *Časopisu katolického duchovenstva*, na což upozorňuje Vogel. V první čtvrtině 20. století napsal osmdesát pět příspěvků, které jsou recenzemi významných prací z oblasti morální teologie a filosofie, apologetickými studii na pokračování, komentáři k církevním dokumentům nebo zprávami z cest či nekrology. Krom přirozeného práva se zabývá psychologií, pedagogikou nebo přírodními vědami.²

Není pochyb o tom, že byl Statečný velmi sečtělý, ne bez zájmu o soudobou literaturu.³ Jeho názory byly formovány také touto četbou, důkazem toho jsou odkazy, které nalezneme také v Centrálních otázkách věrouky církve československé.⁴ Zde profesor zmiňuje Paulsenův *Einleitung in die Philosophie* a Euckenovy *Hauptprobleme der Religionsphilosophie der Gegenwart*.⁵ Jak se domnívá Kučera, ovlivnil Rudolf Christoph Eucken morálního teologa Statečného svým personalismem, Kučera odkryl u Statečného prvky příbuzné biblickému personalismu, který je pro život církve československé (husitské)

¹ KUČERA, Z.: Dokončit českou reformaci. *O teologickou totožnost církve československé husitské*, Praha: HČSBF, 1988, s 40-42. Dále LÁŠEK, J. B.: Příspěvek k budoucímu životopisu Prof. Karla Statečného. Praha, 2003, dále WEIS, M.: Karel Statečný v letech 1890-1924. *Studia theologica* 14, č.2 (2012): 56-73. Dále VOGEL, J.: Karel Statečný jako morální teolog a jeho pokus o novou koncepci etiky. *Studia theologica* 16, č. 4 (2014): 123-138. Nebo VOGEL, J.: Evoluční teorie aplikovaná na náboženství v syntetické filosofii Herberta Spencera a její kritika v díle Karla Statečného. *KAPITOLY z dialogu mezi vědou a vírou* svazek 66 (2013): 132-162.

² VOGEL, J.: Statečný jako morální teolog a jeho pokus o novou koncepci etiky, s. 125.

³ Tamtéž, s. 126.

⁴ STATEČNÝ, K.: Centrální otázky věrouky církve československé. *Naše dílo*. 1. Praha, 1927, s. 7-50.

⁵ Užíváme přesnou citaci, tak, jak ji použil Statečný, tedy Paulsen, *Einleitung in die Philosophie*, Berlin, 1906, s. 360. A dále Eucken, *Hauptprobleme der Religionsphilosophie der Gegenwart*, Berlin 1907, s. 112.

od čtyřicátých let stěžejním tématem.⁶ Personalismus významně rozpracoval v druhé generaci Trtík.⁷

Tato práce se pokusí mimo jiné ověřit Kučerovu tezi o Statečného inspiraci biblickým personalismem a prvky jemu příbuznými u německého filosofa a držitele Nobelovy ceny za literaturu Rudolfa Christopha Euckena. Nad to se pokusí zjistit, zda je možné, že se duchovní církve československé inspiroval u Euckena i v dalších oblastech svého zájmu.

Jelikož Eucken není spisovatelem a filosofem u nás příliš známým, pokusí se diplomová práce jej nejprve představit, učiní tak na základě Euckenovy autobiografie *Rudolf Eucken: his life, work and travels*.⁸ Ze sekundárních zdrojů k jeho životu a dílu nechá promluvit Rudolfa Procházku, publicistu a překladatele Euckenova *Der Sinn und Wert des Lebens* do češtiny.⁹ Snad můžeme tak zahlédnout, jakým způsobem český laik vnímá Euckena.

V českém jazyce jsou čtenáři přístupna pouze tři Euckenova díla, respektive výběr z autorovy tvorby. Jedná se o *Dějiny, Náboženství a život* a zmiňovaný *Smysl a hodnotu života*.¹⁰ Práce se zaměří na představení těchto tří českých vydání, nebude se obracet k originálu, ale užije stejnou metodu jako Statečný i další autoři při svém studiu syntetické filosofie Herberta Spencera.

Jak upozorňuje Vogel, nevycházel Statečný při práci na kritice Spencerovy evoluční teorie z anglického originálu, dokonce ani z výtahu pořízeného Collinsem, ale z Peroutkova překladu Collinsova výtahu.¹¹ Ten vyšel u nás roku 1901 pod názvem *Filosofie souborná*.¹² Na základě tohoto Vogelova (překvapivého) zjištění je takový přístup, jak se domníváme,

⁶ KUČERA, Z.: Dokončit českou reformaci. *O teologickou totožnost církve československé husitské*, Praha: HČSBF 1988, s. 40-42. A Vogel, J.: Karel Statečný jako morální teolog a jeho pokus o novou koncepci etiky. *Studia theologica* 16, č. 4 (2014), s. 123.

⁷ TRTÍK, Z.: *Vztah já-ty a křesťanství*. Vydání 1. Praha: Nákladem ústřední rady církve československé, 1948.

⁸ EUCKEN, R.: *Rudolf Eucken: his life, work and travels*. 1. London: Adelphi terrace, 1921.

⁹ EUCKEN, R. a PROCHÁZKA, R.: *Smysl a hodnota života*. 1. Praha: Nakladatelské družstvo Máje, 1938.

¹⁰ EUCKEN, R.: *Dějiny*. Stará Říše na Moravě: Josef Florian, 1936. 49 - [I] s. Kurs; 35. Jedná se o překlad z kapitoly D, jejíž název by bylo možné přeložit jako K problémům lidského života. Dále EUCKEN, R.: *Náboženství a život*. Praha: Kalich, 1914. A EUCKEN, R. a PROCHÁZKA, R.: *Smysl a hodnota života*. 1. Praha: Nakladatelské družstvo Máje, 1938.

¹¹ VOGEL, J.: Evoluční teorie aplikovaná na náboženství v syntetické filosofii Herberta Spencera a její kritika v díle Karla Statečného. *KAPITOLY z dialogu mezi vědou a vírou* svazek 66 (2013): 132-162.

¹² Spencer, H.: *Filosofie souborná*. Praha: J. Leichter, 1901.

obhajitelný. Tyto tři překlady budou představeny formou blízkou recenzi,¹³ což bude další z kroků, jimiž se pokusím následovat způsob Statečného.

V Centrálních otázkách věrouky církve československé¹⁴ Statečný odkazuje na Euckenův originál. Domnívám se, že tak činí z důvodu chybějícího českého překladu. Předpokládám, že pokud by takový překlad byl k dispozici, obrátil by se Statečný k českému překladu. Nečinil by tak jistě z lenosti, nýbrž z nedostatku času vzhledem k širokému záběru jeho činnosti.¹⁵

Mám-li uvést hierarchii cílů předložené práce, pak na prvním místě je poskytnout čtenáři základní přehled o životě a díle významného německého myslitele. Bude tak učiněno převážně na základě zdrojů dostupných v českém jazyce, podobně jak činil Statečný při seznámení se Spencerovou aplikací evolučního principu na náboženství. Na dalších místech je pak způsob, jakým je reflektován Eucken u Statečného, konkrétně v Centrálních otázkách věrouky církve československé, kde se na Euckena přímo odkazuje. Pokusíme se reagovat také na výše zmiňovanou Kučerovu tezi o prvcích blízkých personalismu.

¹³ Pokusíme se uvést fakta související s vydáním, netradičně - vzhledem k formátu recenze – se budeme hlouběji zabývat autorovými myšlenkami a liniemi jeho díla, závěrem recenze se pokusíme ze svého pohledu dílo zhodnotit, zejména vzhledem k jeho aktuálnosti dnes. Vyjádříme tak svůj názor, jak je to ve shodě s formátem recenze, který ze stylistického hlediska leží na pomezí mezi odborným a publicistickým funkčním stylem.

¹⁴ STATEČNÝ, K.: Centrální otázky věrouky církve československé. *Naše dílo*. Praha: Kalich, 1927, s. 7-50.

¹⁵ Jedním z témat, které Statečnému leželo na srdci, bylo i kvalitní vzdělání bohoslovců, rozšířené také o pedagogiku a psychologické přístupy, které by umožnily kvalitnější pastorační činnost. Srovnání WEIS, M.: Karel Statečný v letech 1890-1924. *Studia theologica* 14, č. 2 (2012), s. 66.

1. Život a dílo Rudolfa Euckena

Rudolf Christoph Eucken se narodil 5. ledna 1846 v Aurichu ve Východním Frísku jako první syn svých rodičů po pěti letech jejich manželství.¹⁶ Euckenova matka byla dcerou racionalistického duchovního Rudolfa Christopha Gittermanna. Její otec ve svém mládí psal novely a poemy, Euckenova matka byla taktéž literárně činná. Euckenův otec pocházel z juverlanské farmářské rodiny, ta kvůli povodním přišla o veškerý majetek, následně se otec živil nejdříve jako řadový poštovní úředník, později jako generální vedoucí poštovních služeb. Chlapec Eucken byl velmi nemocný.¹⁷ Když byl Eucken malý, narodil se mu bratr, ten po čase onemocněl a zemřel. Smrt mladšího syna rodiče silně zasáhla, otcův zdravotní stav se zhoršil. Když bylo Euckenovi pět a půl roku, otec zemřel.¹⁸

Po otcově smrti vyrůstal nejdříve v Aurichu, později v Esens, kde mladší bratr jeho matky vyučoval na latinské škole.¹⁹ Začal navštěvovat gymnázium, tvrdí, že už v té době přemýšlel o nízkém jazykovém stylu užívaném doma a vysokém stylu, kterým se hovořilo a vyučovalo na gymnáziu. Gymnaziální pedagogové měli podle něj skutečný zájem o osobní a duchovní rozvoj žáků. Wilhelm Reuter – ředitel gymnázia – podnítil v Euckenovi zájem o filosofii.²⁰

Euckenovou vášní bylo studium klasických jazyků, filosofie a četba. S filosofií je spojen zájem o náboženství, ten podporovala i liberální tradice jeho rodiny. Také fríští občané byli formováni zkušeností svobody, demokracie a lásky k právu. Byl výborný v matematice, měl však mnoho otázek souvisejících s (ne)existencí Boha, smyslem života, smrtí otce i bratra a vlastním chatrným zdravím.²¹

Po překonání spalniček roku 1862 začíná studovat v Göttingenu na fakultě historické a filologické. V rámci studia klasických jazyků se začal hlouběji zabývat Aristotelem. Postupně se odklonil od studia klasických jazyků, zůstal však u Aristotela jako filosofa.

¹⁶ Eucken se dlouze rozepisuje o zeměpisné poloze, v historii i mentalitě obyvatel Východního Fríska oceňuje zejména náboženskou svobodu a toleranci.

¹⁷ Jeden z lékařů dokonce Euckenově matce poradil, ať už s ním necestuje po lékařích, ale nechá jej v pokoji umřít. Viz EUCKEN, R. a McCabe, J. *Rudolf Eucken: His life, work and travels*. London: Adelphi Terrace, 1921, 23.

¹⁸ Tamtéž, s. 11-25.

¹⁹ Tamtéž, s. 29.

²⁰ Tamtéž, s. 40-42.

²¹ Tamtéž, s. 46-56.

Obhájil disertační práci, v níž se zabýval jazykem Aristotelových děl. Po připojení Východního Fríska k Prusku přijal za svůj úkol posilování humanity v lidech.²²

Roku 1866 přišel spolu s matkou do Berlína, aby zde pokračoval ve vědecké práci, spolupracoval se znalcem Hegela a Herbarta Trandelburgem nebo profesorem Hoffmannem, který byl přesvědčen o tom, že by se vědci neměli zabývat pouze učitelstvím, nýbrž měli by i nadále pokračovat v nezávislé práci ve vědě.²³

V poměrně rychlém sledu vyučoval na několika gymnáziích, jednalo se o Sophiino gymnázium, Husum, Fridrichovo gymnázium, gymnázium ve Frankfurtu. V roce 1869 o prázdninách navštívil Jenu. Velmi se obdivoval kráse tohoto města s tisíci obyvateli, zdejší přírodu. Byl fascinován nepřítomností továren v městečku.

Na konci sedmdesátých let dokončil práci zabývající se Aristotelovými metodami.²⁴ Roku 1870 se stal řádným profesorem filosofie a pedagogiky v Basileji.²⁵ Eucken ve své autobiografii vzpomíná, že v době jeho nástupu na zdejší univerzitu zde studovalo pouze něco okolo sto padesáti studentů. V této době zde byli významní vědečtí pracovníci: Na pozvání Ritschela se stal mimořádným profesorem Nietzsche.²⁶ Basilej Eucken vnímal jako kulturní a nezávislé město.²⁷

V květnu 1872 se zdravotní stav Euckenovy matky začal zhoršovat, posledního května matka zemřela. Pro Euckena to byl životní otřes, na jehož základě se obrátil ve své práci k systematické teologii.²⁸

Hodlal se zabývat metafyzickými předpoklady etiky, usiluje o analytickou koncepci vztahu metafyziky a etiky. Ve své akademické práci měl analyzovat moderní filosofii, nebyl si ale jist, zda se nemá obrátit ke společenským problémům a hledat spojitost mezi svobodou a socialismem. Při studiu Feurbacha a Marxe byl odrazen jejich negativním a pozitivisticky laděným přístupem – je pro něho nemožné založit obnovu světa na tomto konceptu – cítil, že je to v rozporu s jeho cítěním i vědeckou metodou.

²² EUCKEN, R. a McCabe, J.: *Rudolf Eucken: His life, work and travels*. London: Adelphi Terrace, 1921, s. 57-70.

²³ Tamtéž, s. 76-81.

²⁴ Tamtéž, s. 82-102

²⁵ Tehdy bylo Euckenovi pouhých 25 let.

²⁶ V té době ještě neměl ukončeno studium.

²⁷ EUCKEN, R.: *Rudolf Eucken: His life, work and travels*, s. 102-103.

²⁸ Tamtéž, s. 103.

V zimě 1872 přečetl církevní otce a cítil se osloven nikoliv jejich fundamentálním učením, ale přístupem k životu.²⁹

Stejně jako v Berlíně i Basileji žil bohatým společenským a kulturním životem. Z přátel vzpomíná Eucken na Steffensena, politického ekonomu Neumanna nebo církevního historika Stöbelina, který otevřel jeho oči pro hloubku, vše lidské i přírodu.³⁰

Po Berlíně a Basileji se stala Euckenovým působištěm a domovem Jena.³¹ Už při první návštěvě byl zaujat Kuno Fischerem. Zde působící učenci založili jénské literární noviny, jejichž cílem byl vznik a formování nového intelektuálního centra.³²

V Jeně také žil Goethův vnuk, díky němuž se mohl o umělci, jehož obdivoval, dozvědět množství zajímavostí. Profesori z Jeny měli vliv i na politický život, velkovévoda Karel Alexandr s učením diskutoval o důležitých otázkách současnosti. Již v této době Eucken litoval, že problémy ekonomické a politické pohltily lidskou přirozenost, nemluvalo se o společných cílech lidstva ani o rozporech, které s sebou postupně přinášel moderní život. Eucken neměl pochybnosti o tom, že materiální svět zcela pohltil svět duchovní a s ním i křesťanské náboženství, jehož místo zaplnila „kultura“,³³ ta zatlačila duši člověka. Eucken nazývá tento čas dobou Nietzschevy metly.³⁴

Eucken zahlédl, že filosofie kráčí nesprávným směrem: Na jedné straně stál (starší) idealismus, v opozici k němu pak realismus s pozitivismem. Idealisté chtěli zachovat nezávislý duchovní svět, byli ale nuceni mírnit spekulativnost systému. Toho se snažili dosáhnout poskytnutím většího prostoru lidské přirozenosti, životu a s nimi propojit obsah dějin. Tyto vnější podmínky umožnily Rudolfu Christophu Euckenovi pokus o vytvoření vlastního systému.³⁵

²⁹ Uspořádal jejich myšlenky v knize *Pohledy velkých myslitelů*.

³⁰ EUCKEN, R. a McCabe, J.: *Rudolf Eucken: His life, work and travels*, s. 107-114.

³¹ Eucken vnímá Jenu jako město bez manufaktur, v němž působili učenci na vrcholu svých sil, čítalo v jeho době na devět tisíc obyvatel. Jena s Výmarem tvořily kulturní jednotu, dvě města v jednom.

³² Z dalších učenců jmenuje Seebecka (jehož dům byl centrem společenského života), Haeckla, z teologů vzpomíná Hase (protestantský teolog), Pflaidera, Lipsia nebo mladého politického ekonomu Hildebranda, historika Smitha či ředitele gymnázia Richtera. Tamtéž.

³³ Má na mysli lidskou kulturu.

³⁴ Tamtéž, s. 117-124.

³⁵ Tamtéž, s. 125-127.

Na počátku filosof toužil zachovat existenci přírody i duchovního světa, duchovní svět chtěl postavit nad přírodu. Rozhodně však nechce ani jeden z těchto subjektů zpochybnit. Duchovní život má být základem etiky, tedy etika není podle Euckena intelektuální záležitostí.³⁶ Duchovní život, jehož základem je etika, propojoval autor s dějinami. Při hledání způsobu zapojení dějin do svého konceptu se zabýval vztahem mezi historií a kritikou v díle *Základní myšlenky současnosti* (1878). V tomto díle objevil množství současných pohybů, bohužel však našel pouze to, co bylo možno kritizovat, nevzešlo nic pozitivního. V druhé edici (1893) už bylo pozitivního více.³⁷ Dalším – podle vlastních slov autora - vedlejším produktem jeho hledání byl 1879 *Náčrt historie filosofické terminologie*. V tomto náčrtu se zabýval historickými a filosofickými koncepty, prací a její realizací, jednotlivcem i problematikou síly.³⁸ O své práci psal mimo jiné i do *Allgemeine Zeitung*. Co se týká reakcí na jeho práci, říká Eucken, že mladší generace se o jeho práci nezajímala vůbec, ale starší kolegové jej podporovali.³⁹

Významným rokem Euckenova života se stal rok 1882, kdy se Eucken oženil.⁴⁰ Jeho ženou se stala Irena Passow, žena bez vysoké školy, zato ale s intelektuálním zájmem, hlubokým zaujetím pro umění a výtečnými organizačními schopnostmi.⁴¹ Irena byla přínosem také pro jeho filosofickou práci a hledání systému života, vyslovuje se ve všech ohledech Eucken pozitivně o milované ženě.⁴²

Roku 1885 vydal *Prolegomena*, 1886 *Příspěvky do historie moderní filosofie*, roku 1888 pak vyšlo jeho hlavní dílo *Jednota duchovního života v mysli a tvorbě člověka*. Otevřít cestu k tázání po lidském životě mu pomohli velcí myslitelé a jejich úvahy o životě, které sebral roku 1890 do spisu *Problematika lidského života viděná velkými mysliteli*.⁴³

³⁶ Intelektualismus chápe Eucken spíše jako zbídačení života. EUCKEN, R. a McCabe, J.: *Rudolf Eucken: His life, work and travels*, s. 127.

³⁷ Roku 1880 byla první edice přeložena do angličtiny, to byl Euckenův první intelektuální kontakt s USA. Do roku 1921 vyšlo šest edic.

³⁸ EUCKEN, R. a McCabe, J.: *Rudolf Eucken: His life, work and travels*, s. 128-131.

³⁹ Z podporovatelů jmenuje Zellera, Harmse... Roku 1880 vyšel vedlejší produkt jeho práce dedikovaný Seebeckovi, jednalo se o Figury a přirovnání ve filosofii. Později vydal totéž zaměřené na Kantovu filosofii. Tamtéž.

⁴⁰ Deset let po smrti své matky.

⁴¹ Praktičnost a organizační schopnosti Eucken vysoko cenil také u svojí matky, sám se za praktického člověka nepovažoval – po smrti matky byl překvapen, že vůbec zvládl stěhování do Jeny. EUCKEN, R. a McCabe, J.: *Rudolf Eucken: His life, work and travels*, s. 131-132.

⁴² Tamtéž, s. 132.

⁴³ Do roku 1921 vyšlo dohromady 21 edic tohoto díla.

Roku 1886 ozřejmil základy svojí vědecké práce v *Boji o duchovní souvislosti života*.⁴⁴

Dále se zaměřil Eucken na náboženství, což vzbudilo zájem v liberálních katolických kruzích, jednalo se o *Pravdu náboženství* (1901). Po vydání této první edice začal intenzivněji přednášet, pořádal kurzy na univerzitě i pro vzdělanou veřejnost v Německu – mluví o šířce⁴⁵ života a svobodě. Eucken nelenil a, i při bohaté přednáškové činnosti, následují další vydání jeho tvorby: 1908 *Sebrané eseje ve filosofii*, téhož roku *Smysl a hodnota života*, *Hlavní rysy nové filosofie života* (1907), *Hlavní problémy moderní filosofie náboženství*⁴⁶ a *Úvod do filosofie duchovního života*.⁴⁷

Eucken podle svých slov získal větší uznání za svoji práci v zahraničí než v Německu. Přiřítá to svému přístupu – postrádal prý loajální germánství. Spolupracoval s malým množstvím lidí v mnoha zemích světa. Korespondoval s dvěma finskými profesory, přednášel ve Finsku i Nizozemí, kam byl pozván amsterodamskými studenty. Roku 1908 byl ohromen obdržením Nobelovy ceny za literaturu.⁴⁸ Byl pozván do Skotska, tato návštěva bohužel nebyla možná, ale zúčastnil se kongresu filosofů v Heidelbergu, kde se setkal s Francouzi, kteří se velmi aktivně zajímali o jeho práci. Po obdržení ceny od švédské akademie následovalo množství překladů, na nichž Eucken spolupracoval, byl proto nucen přerušit svoji další vědeckou práci. Navázal roku 1911 spiskem *Můžeme být stále křesťany?* Následovalo představení rozsáhlé teorie poznání a forem života započaté v knize *Poznání a život* (1912). To vyvrcholilo roku 1918 prací *Člověk a svět*.⁴⁹

Roku 1911 byl pozván do Anglie, na základě čehož dospívá k názoru, že Angličané a Němci jsou vzájemně kompatibilní, doplňují se.⁵⁰ Němci jsou zaměřeni na organizaci práce a techniku, Angličané inklinují k sociálnímu životu.

⁴⁴ Členěna do tří částí: *Boj o nezávislost duchovního života*, *Boj o charakter duchovního života*, *Boj o celosvětovou sílu duchovního života*.

⁴⁵ Varianta rozsahu

⁴⁶ V roce 1921 byla vydána pátá edice.

⁴⁷ EUCKEN, R.: *Rudolf Eucken: His life, work and travels*, s. 133-152.

⁴⁸ „... za závažné hledání pravdy, pronikavou sílu myšlení a široký rozhled, za vřelost a mohutnost stylistického ztvárnění, s nimiž v četných pracích hájil a rozvíjel idealistickou životní filosofii“ (ze zdůvodnění švédské akademie). O Euckenovu filosofii se zajímal švédský král i jeho otec.

⁴⁹ EUCKEN, R. a McCabe, J.: *Rudolf Eucken: His life, work and travels*, s. 153-157.

⁵⁰ Přednášel také na Oxfordu.

Následně přijal pozvání do Ameriky, kam odjel s manželkou i dcerou.⁵¹ Na amerických univerzitách obdržel několik čestných titulů, stejně i v Kanadě.⁵² O velké úctě a zájmu o jeho práci svědčí i vznik Euckenovy nadace v New Yorku a jeho klubu v Gettysburgu.⁵³

Po návratu začal pracovat na přiblížení německé filosofie anglicky mluvícímu čtenáři, o to se pokusil v díle *Německá filosofie pro anglické čtenáře*. Roku 1914 považoval svoji práci za dokončenou, později vycházely pouze další edice a malé spisy.⁵⁴

Na počátku války začíná plánovat cestu do východní Asie, kde se chce setkat zejména s buddhistickými učiteli. Následně skutečně navštívil spolu se svojí ženou Koreu, Tokio, v Pekingu přednášel filosofii v německém jazyce. Dále obdržel pozvání z Indie a Austrálie. Přestože kapitoly o svém životě a práci nadepisuje jako „*V temných dnech*“, válka nijak neomezila jeho činnost – naopak měl možnost napomáhat lepšímu porozumění mezi lidmi a národy.⁵⁵

Ve válečných letech se prohloubilo neporozumění mezi Němci a Angličany. Opět byly hospodářské zájmy důležitější než lidský život, jak jsme již výše zdůraznili, na tento přístup je německý myslitel citlivý. Během války usiloval filosof o povznesení německého člověka, ostře vystupoval proti ztrátě morálky, smyslu a diktatuře ekonomiky. Ve válečných letech vyšel *Historický význam německého člověka, Nositelé německého idealismu* (obojí 1915). V roce 1917 následovalo dílo *Hlavní potřeby moderního myšlení*.⁵⁶

Eucken ve vypjatých válečných letech varoval před jakýmkoli pohrdání nepřáteli, jako podporu pro tento svůj přístup poukazyval na velikost Britů a Francouzů na základě jejich klasických filosofických prací.⁵⁷ Na konci války přijal pozvání do Bruselu, kde promluvil k velkému množství Němců, ve zdejším senátu, měl možnost hovořit s vojáky.⁵⁸

⁵¹ Vzpomíná na rozhovor s Roosveltem, s nímž hovořil o budoucnosti amerického idealismu.

⁵² V Syrakusách, Kolumbii, New Yorku, Torontu i v Montrealu.

⁵³ 157-171.

⁵⁴ Roku 1914 vyšlo *Volání po duchovní spolupráci*.

⁵⁵ 173-177.

⁵⁶ Do roku 1921 vyšly tři edice.

⁵⁷ Rozepisuje se o tom v předmluvě k *Neutrálním hlasům*. Během války dokončil dílo *Člověk a svět*

⁵⁸ EUCKEN, R. a Joseph McCabe, J.: *Rudolf Eucken: His life, work and travels*, s. 178-186.

Za dva největší problémy moderního života pokládá Eucken spiritualitu a člověka. Pokud měl Eucken zvolit, kterou z vážných problematik by měl řešit dříve, zvolil spiritualitu. Podle něj je třeba řešit nejdříve duchovnost a až následně pracovat na člověku samém. Člověk je na spiritualitě závislý.⁵⁹ A Eucken skutečně vytrvale pracoval navzdory zhoršujícímu se zdravotnímu stavu. Na pozvání norských křesťanských studentů navštívil jejich zemi, v Jeně jej navštívil čínský ministr financí spolu s dvěma čínskými profesory. Ti po svém návratu domů hodlali pracovat na překladu filosofova díla do čínštiny.⁶⁰ Účastní se konference švédských učitelů v Jeně. Byl přesvědčen o nutnosti šíření svých myšlenek i tom, že jeho zdraví je již chatrné, sám na obnovu života nestačí. Založil proto nadaci, jejíž členové se sešli poprvé v říjnu 1920.⁶¹

Ohlíží-li se Eucken zpět na svůj život, je spokojen. Překážky mu byly pomoci, život měl kontinuitu. Za základy spirituálního života vděčí matce. Manželka Irena stejně jako on neúnavně pracovala pro ideály vyššího života.⁶² Vděčně shrnuje svůj život aluzí na Goetha: „Mám dost. Mám myšlení a lásku.“ Rudolf Christoph Eucken umírá 15. září 1926 ve svých osmdesáti letech v Jeně, městě, kde prožil většinu svého života.

1.1 Procházkova kritika Euckena

Po bok překladatelů Euckena se roku 1936 u nás zařadil Rudolf Procházka.⁶³ Zabýval se devátou edicí *Der Sinn und Wert des Lebens*⁶⁴, knihu přeložil a opatřil poměrně obsáhlým úvodem.⁶⁵ Některá z jeho tvrzení nás zaujala, proto je přinášíme ve zvláštní podkapitole a nečiníme je součástí životopisné kapitoly.

⁵⁹ Prohru války a její následky se Eucken nerozpakuje nazvat katastrofou, viz pamflety *Jaká je nyní naše podpora?* a *Německá svoboda*, roku 1920 připravoval knížku *Socialismus: analýza*.

⁶⁰ Bohužel se nám nepodařilo zjistit, zda tyto dva překlady skutečně vypracovali.

⁶¹ Z tohoto setkání (konference) vzešel *Náš nárok na život*. Viz 187-208.

⁶² S. 209-210. S Irenou měl tři děti, syna politického ekonoma, dalšího fyzika, a dceru vokalistku.

⁶³ Informace o doktoru Rudolfu Procházkovi (1889-1945) jsou nebývale kusé. Na základě katalogu Národní knihovny se nám podařilo zjistit, že se jedná o novináře, redaktora a pořadatele monografických sborníků a překladatele z francouzštiny a němčiny.

⁶⁴ První vydání vyšlo roku 1908. Tento překlad bychom mohli považovat za překlad vzniklý u příležitosti třicátého výročí jeho vzniku, i když se nám nepodařilo takové explicitní konstatování dohledat.

⁶⁵ Ostatní knihy (výběry z díla), které vyšly v českém jazyce, buď neobsahují úvod ani doslov, nebo předkládají čtenáři překlad Euckenova úvodu. Pokus o představení myšlenkového světa autora je tak ojedinělý.

V polovině třicátých let nabyl Procházka dojmu, že jeho generace úspěšně vybojovala zápas, který ohlašoval Eucken.⁶⁶ Domníváme se, že toto konstatování je poněkud sebevědomé. Rozumíme Euckenově představě tak, že bojujeme o smysl a hodnotu života den za dnem, z čehož vyplývá, že tento zápas není zcela vybojován nikdy.

Procházka poněkud spatra hledí na katedrový idealismus, k němuž přiřazuje Euckena. Navíc není nadšen ani výrazovými prostředky, jež autor v duchu idealismu používal, podle Procházky jsou tyto prostředky značně omezené.⁶⁷ Podle nás však Eucken posunul zastaralý idealismus více směrem od spekulativního idealismu k lidskému životu, přiblížil jej lidské zkušenosti. Z tohoto důvodu by podle nás snad Procházka mohl být méně jednostranný.

Překladatel chápe filosofa jako národního myslitele, i přes to, že zmiňuje obdržení Nobelovy ceny.⁶⁸ S tím je v kontrastu výrok v Euckenově autobiografii, v němž konstatuje, že dosáhl většího ohlasu v zahraničí než v Německu.⁶⁹

Jak se zdá, byl Eucken populární po celém světě, ovšem zejména v úzkých intelektuálních⁷⁰ kruzích. Přestože se filosof zabýval německým národem i s ním spojenými specifiky historickými, ekonomickými a politickými, usiloval o rozšíření svého pohledu na život také v zahraničí, svoji (německou) práci usiloval přiblížit (anglickému) čtenáři.⁷¹

Procházka ve své předmluvě pokračoval představením Euckenova myšlenkového světa, my tak učiníme v následujících kapitolách prostřednictvím trojice překladů myslitelových děl.

⁶⁶ EUCKEN, R. a PROCHÁZKA, R.: *Smysl a hodnota života*. 1. Praha: Nakladatelské družstvo Máje, 1938, s. 5.

⁶⁷ Tamtéž, s. 5.

⁶⁸ Tamtéž, s. 6.

⁶⁹ EUCKEN, R. a McCabe, J.: *Rudolf Eucken: His life, work and travels*, s. 154.

⁷⁰ akademických

⁷¹ EUCKEN, R.: *Rudolf Eucken: His life, work and travels*, s. 153-171.

2. Dějiny

V roce 1936 vydal Josef Florian v rámci svého nakladatelství ve Staré Říši výňatek z Euckenova díla *Geistige Strömungen der Gegenwart: Der Grunbegriffe der Gegenwart* pod názvem *Dějiny*.⁷² Jedná se o překlad z kapitoly D, jejíž název by bylo možné přeložit jako *K problémům lidského života*, podkapitolami jsou *Kultura, Fakta*, zmiňované *Dějiny, Společnost a jedinec (Socialismus), Problémy morálky, Osobnost a charakter, Svoboda vůle, Některé připomínky (k našemu) vzdělávacímu systému*. Patrně vzhledem k nemožnosti aplikace v českých podmínkách vynechal překladatel část kapitoly *Dějiny*, v níž se Eucken zabývá specifickostí německých dějin. V kapitole usiluje Eucken o reflexi spleteného poměru lidstva i jednotlivce k dějinám.

Eucken se nejprve zabývá osvícenstvím. Kladně hodnotí souvislost rozumu se svobodou, rozum, který osvobozuje ze svázanosti rozumem nepodložených tradic. Vymezuje se však vůči extrémním postojům, které odvrhují ve jménu rozumu všechny tradice a víru, také nesouhlasí s předpokladem společného světového rozumu, který by umožňoval stejné výchozí podmínky v hledání Dobra, Pravdy a Krásy všem, zde se individuální rozum podle Euckena stává překážkou.⁷³

Po století racionalismu následuje historismus, Eucken s Hegelem vnímá dějiny jako stavbu, na jejímž vrcholu je současnost, základy tvoří doby minulé. Racionalistický člověk sestupuje ze svých výšin a vstupuje do vztahu s okolím skrze dějiny – tento odvrát od racionalismu Eucken kvituje. Není však spokojen se vztahováním lidstva k dějinám. Říká, že současný člověk má tendenci hledět spatra na předchozí epochy a hodnotit je svými vlastními měřítky – Eucken se strefuje do arogance, s níž posuzujeme a odsuzujeme doby minulé, při tom však sami nevíme, jak naložit se současností. Zároveň však nejsme schopni oddělit minulost od přítomnosti. Jsme zajatci dějin, pesimisticky shrne Eucken. Přesto však je podle idealisty naším úkolem rozluštit specifika naší doby.⁷⁴

⁷² EUCKEN, R.: *Dějiny*. Stará Říše na Moravě: Josef Florian, 1936. 49 - [I] s. Kurs; 35.

⁷³ Tamtéž, s. 5-6.

⁷⁴ Tamtéž, s. 8-18.

Druhá část devatenáctého století odvrhla Hegelovu objektivní konstrukci, ale vyprázdněné pojmy s ní spojené, jako duch, rozum, pokrok nebo humanita, zůstaly, konstatuje myslitel. Jejich místo vzápětí zaplnil předmětný svět.⁷⁵

Od dějin lidstva se přesouvá Eucken k dějinám jednotlivce, k celku života jedince. Zamýšlí se nad jednotlivými přístupy k člověku. Člověka můžeme považovat za živočicha, bude tak zcela součástí přírody.⁷⁶ Můžeme jej však také považovat částečně za živočicha, částečně ale za duchovou bytost. Stejně, jako to učinilo osvícenství, je obhajitelné člověka považovat za obyvatele jeho vlastního světa a vyvázat jej tak z pout přírodní nutnosti. Eucken se přiklání k prostřední variantě: Člověk je částečně živočichem, svázaným s pudy a příčinnou nutností, zároveň je však obyvatelem duchovního světa. Je povolán k povznesení nad čas a působení v bezčasovém řádu.⁷⁷

Toto duchovní působení se realizuje podle německého filosofa v přítomnosti, duchovní život vychází z přímé přítomnosti. Přítomnost, tvrdí myslitel, je tím nejdůležitějším, co máme i navzdory jejímu neustálému uplývání do minulosti. Ve svojí přítomnosti propracovala scholastika svět z jeho duchovní podstaty, renesance ukázala člověku způsob naložení s jeho touhou po pozemském životě, racionalismus přinesl jasnost a užitečnost. I nás nabádá Eucken ke spolupráci na vytvoření duchovně výrazné přítomnosti, tu neobdržíme darem vnějšího světa.⁷⁸

Myslitel staví do kontrastu vnější svět a duchovní život. Doufá, že existuje věčný řád. Jinak prý musíme považovat všechno naše úsilí za zbytečné. Vnější svět zcela odporuje duchovnímu svým členěním na jednotlivé úseky skutečnosti. Duchovní svět je úsilím o vytvoření jednoty, duchovní život je celkem prostupujícím vše, je skutečnou hloubkou lidské existence.⁷⁹

Jsme Euckenem směřováni k transformaci života směrem k duchovní jednotě, k celku života. K té dospějeme bojem proti, podle něj nesmyslnému, selektování života na jednotlivosti a uchopením životního celku. Každá jednotlivá lidská práce a činnost má spadat do smyslu celku. Na této cestě pomohou, podle myslitele, člověku pravé duchovní dějiny. To jsou ty, které jsou očištěny od ostatních příměsí člověka a nánosů. Minulost nesmíme

⁷⁵ EUCKEN, R.: *Dějiny*, s. 12.

⁷⁶ Naturalismus.

⁷⁷ Srovnání EUCKEN, R.: *Dějiny*, s. 19.

⁷⁸ Tamtéž, s. 22.

⁷⁹ Tamtéž, s. 23.

zavrhnout ani ji idealizovat, musíme z ní vypreparovat pravé duchovní dějiny, teprve tehdy dějiny mohou být podporou celku. Činnost spojená s očišťováním od historických nánosů a ponecháním životaschopných prvků nikdy nekončí, aktivizuje čtenáře Eucken. Jen takto můžeme dosíci pravé duchovní hloubky.⁸⁰

Člověk je povolán k hledání a naplňování života pravou přítomností, v tom mu má krom dějin pomoci i věda. Ne věda v pozitivistickém slova smyslu, varuje Eucken, ale pravá duchovní věda, která si uvědomuje, že jejím pravým úkolem je hledání trvalého. Věda má podle myslitele povinnost odlišit pomíjející od nepomíjejícího, obecného. Filosof apeluje na pravé vědce. Mají totiž podle něj velkou zodpovědnost v tom, aby promýšleli dosah toho, čím se zabývají dnes do budoucnosti, pod zorným úhlem věčnosti. Jen tak může být věda nápomocna v hledání smyslu a nalézání hloubky a duchovnosti. Jednotlivé vědy se nemají od sebe oddělovat, naopak mají spolupracovat na hledání hloubky. Eucken varuje před vyčleněním filosofie⁸¹ z této spolupráce, kvůli neempirickým metodám, které ve své práci používá.⁸²

Eucken upozorňuje, že krom dějin lidstva má každý z nás svoje vlastní dějiny, osobní dějiny jednotlivce. Vede nás k hledání dynamiky v dějinách lidstva i ve svých vlastních dějinách. Osoba nemá být pouze trpným objektem, který prochází svým životem jako síť přírodní nutnosti, příčin a následků, má být aktivním činitelem. Člověk je podle Euckenova chápání tvůrcem svého vlastního života. Ten má aktivně utvářet a ovlivňovat tak jeho celkový stav.⁸³ Myslitel klade na každého odpovědnost za svobodu volby, každý může volit, kde ponechá těžiště svého života. Zda zůstane v pomíjejícínosti nebo bude svůj život aktivně směřovat tvůrčím činem k nepomíjejícínosti.⁸⁴

⁸⁰ EUCKEN, R.: *Dějiny*, s. 26-27.

⁸¹ A teologie

⁸² Takto by mohlo dojít k postupnému vyčleňování všech věd, které neužívají exaktních metod. EUCKEN, R.: *Dějiny*, s. 28.

⁸³ Tamtéž, s. 28-30.

⁸⁴ Paralela: Kde je tvůj poklad, tam bude i tvé srdce. (Mt 6,19-21)

2.1 Modernismus podle Euckena

Při analýze frekventovaného pojmu modernismus vychází Eucken z dějin tohoto pojmu i etymologie slova.⁸⁵ Podle autora předpokládá modernismus dvě skupiny lidí, kteří usilují o reflexi právě probíhajících změn. Jedna skupina, modernisté, je připravena akceptovat změny, implicitně je u nich přítomna nadřazenost vůči konzervativcům, kteří pokrok odmítají, reagují na něj s nevolí.⁸⁶ Konzervativní usilují o zachování, podle nich, fungujícího pořádku věcí.⁸⁷

Znovu se Eucken obrací k dějinám, když jmenuje myslitele, kteří svého času byli pokládáni za modernisty, zmiňuje gramatika Prisciana, nominalisty Tomáše Akvinského a Alberta Velikého.⁸⁸ K vzestupu modernistického hnutí dochází podle německého filosofa v době velkého dějinného napětí, kdy si současnost žádá odtržení od starého, od tradice, z důvodu zachování pravdivosti vnitřního života, jako příklad uvádí Eucken reformaci. Důvodem vítězství modernismu je podle něj energická ofenzíva, jíž modernismus přirozeně disponuje.⁸⁹

Euckenův kurz *Dějiny* ukazuje čtenáři, že jeho život je na jednu stranu poután přírodními danostmi, na druhou stranu však je člověk součástí světa duchovního. Nemá být pasivním pozorovatelem života světa nebo svého života, naopak má být tvůrcem, aktivním činitelem, který dává svému životu duchovní obsah a podstatu – tvoří své vlastní dějiny. Zároveň je však účastníkem duchovních dějin světa, má spolupracovat na jejich očišťování a zprostředkování jejich duchovního přínosu dalším generacím. Kurz německého filosofa, pedagoga a myslitele aktivizuje člověka k promýšlení jeho vlastního života i života světa. Každý je sám u sebe tvůrcem životní jednoty a duchovního obsahu, který má postavit jako val

⁸⁵ Modo = právě, nyní

⁸⁶ EUCKEN, R.: *Dějiny*, s. 34.

⁸⁷ V případě modernistického hnutí v katolické církvi proti sobě na počátku dvacátého století stála skupina modernistů (tento pojem slouží mnohdy také jako pejorativní výraz), kteří toužili po tom, aby bylo církevní učení přiblíženo současné době, vymezovali se vůči papežské neomylnosti a neomylnosti magisteria katolické církve. Toto hnutí modernistů bylo odsouzeno jako heretické roku 1907 papežem Piem X. v encyklice *Pascendi dominici gregis* a následně v dekretu *Lamentabili sane exitu*, roku 1910. Z modernistického hnutí v katolické církvi roku 1920 vzešla Církev československá, do níž roku 1923 vstoupil také katolický kněz a morální teolog Karel Statečný.⁸⁷ Srovnání KUČERA, Z.: *Hoře a milost: ke kořenům teologie církve radikálního modernismu*. Brno, 2001. Poznámka na okraj: Kněží byli povinni až do roku 1967 skládat tzv. Protimodernistickou přísahu.

⁸⁸ Ve svém názvu modernismu obsahuje také hnutí obnovené zbožnosti Devotio moderna, zdůrazňující citovou vroucnost věřícího člověka oproti vnějším, formálním, projevům zbožnosti. EUCKEN, R.: *Dějiny*, s. 34

⁸⁹ EUCKEN, R.: *Dějiny*, s. 38-39.

proti roztržštěnosti. Úsilí o duchovní obsah a nacházení životní jednoty je aktuálním úkolem i pro nás dnes.

3. Náboženství a život

Nyní bychom se rádi zabývali přednáškou Rudolfa Christopha Euckena, kterou pronesl v červnu roku 1911 v německém jazyce v Londýně a Oxfordu. Jeho přednášku na univerzitě v Oxfordu zaznamenal student Beckh, který svůj záznam bezprostředně po přednášce předložil ke korektuře přednášejícímu. Na základě zkorigovaného textu přeložil Beckh lekci do angličtiny.⁹⁰ V českém jazyce vyšla přednáška roku 1914 pod názvem *Náboženství a život*.⁹¹

I v této přednášce se jako v celém svém životním díle Eucken vymezuje vůči primátu pozitivistických přístupů k životu a světu. Jim přičítá hlavní odpovědnost za krizi náboženství i krizi života jako celku. Sice uznává nemožnost obhajoby náboženství z hlediska principů exaktních věd, nevzdává se však možnosti obhajoby náboženství a duchovního života z pozic jiných. Svoji obhajobu zakládá na životě.⁹²

Podobně jako v *Dějínách* i nyní odkazuje na odstupňování kvalit života, zde však vystačuje s dvěma stupni života: nižším a vyšším.⁹³

Nižší život se rovná životu zcela odvislému od přírodní nutnosti, zvířecích pudů, charakterizuje jej pouhá provázanost příčin a následků. Eucken tento stav nazývá příčinnou sítí vztahů.⁹⁴

Vyšší život je pak životem duchovním, vyznačuje se touhou po nalezení hlubšího smyslu, po jednotícím principu. Do jisté míry je tento vyšší způsob života také vázán přírodní nutností, ovšem člověk žijící vyšším životem usiluje o co největší samostatnost svého vnitřního života. Chce být co nejvíce nezávislý na světě přírodní nutnosti.⁹⁵

I nadále pokračuje ve srovnávání nižšího způsobu existence s životem duchovním. Že život nižší není člověka hoden, umocňuje metonymií života a vězení: Pudový člověk je věznem příčiny a následku, je pasivním objektem, s nímž si může pohrávat přírodní nutnost.⁹⁶ Mříže vězení, užijeme-li tohoto příměru, člení skutečnost na jednotlivosti, tříští ji. Vězeň není schopen vidět celek a pokusit se ze svého vězení osvobodit.

⁹⁰ EUCKEN, R. a BECKH, G.: *Religion und life*. 1. London: G. P. Putnam's Sons, 1912.

⁹¹ EUCKEN, R.: *Náboženství a život*. Praha: Kalich, 1914.

⁹² EUCKEN, R.: *Náboženství a život*, s. 1-2.

⁹³ Tamtéž, s. 2.

⁹⁴ Tamtéž, s. 2-3.

⁹⁵ Tamtéž, s. 3.

⁹⁶ Tamtéž.

Eucken je přesvědčen, že osvobození dochází, pokud osoba dokáže vyjít nad jednotlivosti a ponechat se oslovit ideou celku. Osvobozený jedinec, osoba, není již trpnou součástí svého okolí, není odkázán na smyslové jevy. Se vzestupem k duchovní existenci souvisí rozpuštění subjektu a objektu⁹⁷, dochází ke sjednocení a nalezení kosmického života.⁹⁸

Duchovní existence není však člověk schopný dosáhnout vlastní silou, varuje Eucken, potřebuje Život,⁹⁹ aby této jeho snaze vyšel vstříc. Uvádí názorný příklad Goetha čekajícího s otýpkami dřeva na blesk s nebes.¹⁰⁰

Rozumíme-li mysliteli správně, pak člověk nižšího života nedříve musí sám toužit po vykročení nad roztržitost, nad jednotlivosti, přinést svoje otýpky. Pak zasáhne Vyšší moc a zapálí jej pro ideu celku. Promění člověka pouhou svou mocí a milostí, je přesvědčen Eucken, a na této premise zakládá ideu univerzálního náboženství.¹⁰¹

Z optimistické představy Života či Vyšší moci, která přichází člověku naproti svojí mocí a milostí, by mělo vyplývat zahnání temnoty a zla touto její Dobrotou. Tento požadavek by však podle Euckena mohl být naplněn pouze za předpokladu, že je člověk jen a pouze rozumovou bytostí. Vzhledem k tomu, že je stále ještě vázán na smysly i emoce, hledá myslitel jinou cestu.¹⁰²

Uvažuje o odpoutání od emocí a vášní v duchu stoicismu, musí však konstatovat, že ani toto řešení není v souladu s lidskou přirozeností. Ve svém hledání se vzdává konceptu univerzálního náboženství, kvůli jeho udržitelnosti zužuje pojem na náboženství charakteristické.¹⁰³

V náboženství charakteristickém mají své místo boje a utrpení, jsou, podle Euckena, prostředkem k dosažení hlubšího duchovního života. Vstoupí-li do našeho života utrpení, neznamená to, že se automaticky prohloubí náš duchovní život, myslitel upozorňuje, že jde o přístup. Pokud sebou utrpením necháme trpně vláčet všemi směry, pak se ocitáme zpět v přírodní nutnosti, pokud ovšem trpící subjekt nad prožívané utrpení a boje vystoupí,

⁹⁷ Jako se to děje v umění.

⁹⁸ EUCKEN, R.: *Náboženství a život*. Praha: Kalich, 1914, s. 4.

⁹⁹ Vyšší moc

¹⁰⁰ EUCKEN, *Náboženství a život*, s. 6-7.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 9.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ Tamtéž, s. 9-11.

podobně jako to učinil člověk přírodní nutnosti a nižšího života, aby mu Vyšší moc mohla přispět svojí mocí a pomocí, pak skutečně dospěje k větším hlubinám duchovního života.¹⁰⁴

Podobně jako Eucken v *Dějínách* nejdříve akcentoval dějiny lidstva a následně souvislosti dějin lidské duše, i zde se k dějinám duše vrací. O dějinách každé jednotlivé lidské duše mluví s obrovskou úctou. On, milovník Goetha a celku klasické literatury, tvrdí, že klasická literatura nedosahuje svojí hodnotou ani jedněch jediných dějin duše. Zdůrazňuje, že dějiny duše nejsou nic statického, jsou plny dynamiky.¹⁰⁵

Při hledání smyslu lidského života a utrpení dospěl Eucken od náboženství univerzálního, zejména z důvodu nutnosti řešení lidského utrpení a strasti, k náboženství charakteristickému. Náboženstvím charakteristickým je pro Euckena křesťanství. Křesťanství, zejména kvůli jeho přístupu k utrpení a celkovému nakládání s existenciální tíží, myslitel vyvyšuje nad všechna náboženství všech dob.¹⁰⁶

3.1 Náboženské symboly

Eucken si, stejně jako mnozí další, uvědomuje, že hloubka náboženství je slovy nepopsatelná, nebo je popsateľná jen velmi těžko.¹⁰⁷ Zabývá se proto závěrem své přednášky vyjádřením podstaty náboženství v symbolech. Uznává, že mezi podstatou náboženství a symboly, jimiž se ji snaží lidé vyjádřit, zeje propast. Apeluje na lidstvo, že pokud si lidé uvědomí lepší možnost vyjádření náboženské skutečnosti, mají podle něj bez odkladu tento symbol korigovat nebo nahradit. I v křesťanském náboženství vnímá potřebu hledat nové formy vyjádření a přiléhavější symboly.¹⁰⁸

Jak se zdá, postavil před nás svojí přednáškou Eucken množství úkolů, ale nabídl i cenné rady. Nejvíce mu leží na srdci náboženství křesťanské, apeluje proto na očištění tohoto náboženství všech ostatních náboženství od malicherných lidských nánosů.

¹⁰⁴ EUCKEN, R.: *Náboženství a život*. Praha: Kalich, 1914, s. 11.

¹⁰⁵ EUCKEN, R.: *Náboženství a život*, s. 13.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 14.

¹⁰⁷ Tillich také vidí pomíjivost symbolů, rozlišuje mezi znaky (konvence) a symboly. Symbol odkazuje na posvátno, na ono nevyslovitelné, je třeba symboly reformovat. Viz TILLICH, P.: *Lidské tázání po nepodmíněném*. Překlad Zdeněk Kučera a Jan Blahoslav Lášek. 1. vyd. Brno: 3K, 1997.

¹⁰⁸ Eucken, *Náboženství a život*, s. 18-20.

Přestože si je Eucken vědom problémů a překážek s tím spojených, uzavírá optimisticky: „*Pracujme proto radostně, každý člověk na svém místě a svým způsobem, ale všichni neseň tím pevným přesvědčením, že jsme účastníci díla Ducha a že nic neděje se nadarmo, děje-li se to se zřetelem k našemu vysokému cíli a ve věrném provádění našeho úkolu.*“¹⁰⁹

¹⁰⁹ EUCKEN, R.: *Náboženství a život*, s. 20.

4. Smysl a hodnota života

4.1 Průvodní slovo

Roku 1938 vydalo v překladu Rudolfa Procházky Nakladatelské družstvo Máje první české vydání Euckenova díla z roku 1908 *Der Sinn und Wert des Lebens*, Procházka tak učinil na základě devátého vydání nakladatelství Quelle und Mayer v Lipsku.¹¹⁰ Kvůli výlučnému sepjetí se zvláštními německými poměry a politické aktuálnosti byla z překladu vynechána poslední kapitola.¹¹¹

Z důvodu rozsáhlosti textu užijeme členění, které zvolil sám Eucken. ani zde, stejně jako v této celé práci, nechceme postupovat podle stěžejních autorových témat ani podle nich členit text z důvodu jejich neustálé provázanosti. Zároveň, jak se domníváme, se tak držíme autorových idejí a směřujeme k celku, místo abychom celek tříštili na jednotlivosti.

Překlada předchází úvod novináře a překladatele Rudolfa Procházky, některými jeho aspekty jsme se zabývali již v úvodní kapitole. Dospěli jsme bohužel k závěru, že tento úvod spíše Euckenovo dílo zatemní, než by čtenáři poskytl, pokud možno, objektivní uvedení do života a díla německého myslitele. Nebudeme se jím proto nadále zabývat.

4.2 Úvod

Eucken, jak se domníváme, usilovně hledá pozitiva náboženské krise a krise života. Vysvětluje, že člověk má tendenci se ptát a hledat, pokud je doba nejistá. Pokud je epocha, v níž žije, klidná, nebojí se o smysl. V klidné a pokojné době nemusí usilovat o svůj vlastní smysl, který by postavil jako val proti nesmyslnosti života a světa. Vnímáme tato jeho tvrzení pozitivně, protože člověk je tak - díky válce, revoluci, ale především modernímu životu – donucen usilovat o smysl, je donucen být aktivním a tvůrčím hledačem smyslu.¹¹²

¹¹⁰ EUCKEN, R. a PROCHÁZKA, R.: *Smysl a hodnota života*. 1. Praha: Nakladatelské družstvo Máje, 1938.

Vydání je uvedeno Procházkovou předmluvou, v níž se zabývá dílem samotným i liniemi Euckenova myšlení. Do tohoto vydání byla Euckenem přidána na několika místech také reflexe světové války. Paradoxem je, že u nás toto vydání vychází pouhý rok před počátkem války, díky níž začínáme celosvětové konflikty počítat.

¹¹¹ První vydání v němčině vyšlo roku 1908, tedy ve stejném roce, v němž vyšel originál *Dějin*. Připomínáme, že Eucken obdržel roku 1908 Nobelovu cenu za literaturu, navzdory tomu, že jeho dílo není beletristické. V českém vydání byla vypuštěna kapitola *Folgerungen für die deutsche Lage und Aufgabe*.

¹¹² EUCKEN, R. a PROCHÁZKA, R.: *Smysl a hodnota života*, s. 29.

Moderní život, ten je, podle německého myslitele, vinen probíhající krizí. Moderní doba s sebou nese příkrý rozpor mezi viditelným a neviditelným světem, člověk otupěl vůči úsilí obrácenému dovnitř. V moderní době se podle Euckena výlučně zaměřil na potřeby všedního života a egoistické účely. Z toho, podle autora, pramení pro lidstvo bezprostřední ohrožení duchovním a morálním úpadkem. Jedinou nadějí ke změně spatřuje Eucken v existenci nadřazené duchovní skutečnosti, která nás a naše jednání vede k bezpečným cílům. Buď tato naděje, nebo nesmyslnost – žádné další východisko autor nenabízí.¹¹³

4.3 Odpovědi doby.

4.3.1 Starší životní řády.

Náboženský životní řád.

Navzdory všem problémům a překážkám je Eucken přesvědčen o obrovském vlivu náboženství na člověka, prý má náboženství na člověka největší vliv ze všech působících životních řádů. Podobně jako v dějinách ukazuje moc náboženství na křesťanství, které považuje za vrchol všech náboženství, za náboženství všech náboženství. Vyzdvihuje jeho sílu, to, že udrželo svůj vliv až do současnosti. Za charakteristické rysy pro křesťanství považuje snižování významu viditelného světa oproti duchovnímu domovu člověka, úsilí o sjednocení člověka s duchem dokonalé moci, moudrosti a dobroty. Tím, že zavádí absolutní měřítko, stává se pro Euckena pramenem vši vznešenosti, křesťanství darem dává lidskému životu čistou niternost.¹¹⁴

Čistá niternost podle filosofa pramení z poměru lidského ducha k duchu božím, tímto vztahem se pak člověk lépe otevírá sám sobě i druhým lidem. Lépe rozumí sobě i druhým, je schopen být citlivější, soucitnější k druhým. Křesťanství má své kořeny v božské lásce, tím nabývá měkkosti a jasnosti, shrnuje. Upozorňuje ale na to, že tato křesťanská láska má svůj řád, je spjata se svatostí mravního řádu.¹¹⁵

V křesťanském světě, připomíná Eucken, byl člověk sám svým účelem, byl obrazem božím, vytvářel vlastní okruh, k jehož celku patřila spása. Vědomí přítomnosti hříchu, utrpení, bolesti a viny bylo převáženo božskou láskou a milostí, toto osvobození z pouhé dobroty a

¹¹³ EUCKEN, R a PROCHÁZKA, R.: *Smysl a hodnota života*, s. 30-32.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 33.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 35-38.

milosti člověka zcela povzneslo. Vědomí záporů: hříchu, lidské bídy a utrpení sice zůstává, ovšem skrze ně se směřuje ke středu bytí, ke smysluplnému životu. Kontrast, upozorňuje myslitel, je pro křesťanství typický.¹¹⁶

„*Takové heroické velikosti a současné takové vroucnosti nedosáhl život nikde jinde,*“ dí Eucken.¹¹⁷ Dějiny však přinesly mnohé změny a s nimi rostl odpor k otázce smyslových zázraků a kritice přítomnosti mnohých lidských přídavků. Změny přinesly úplný rozpor mezi náboženstvím a světovým pořádkem, respektive moderním životem. Takový rozpor nemůže náboženství ustát, je třeba se s ním vypořádat, varuje čtenáře. Velikost křesťanského náboženství tímto rozporem trpí, ztrácí pravdivost, Eucken apeluje na nutnost vyrovnání se s ním, není dobré zůstávat na půli cesty mezi ano – ne.¹¹⁸

Životní řád světského idealismu

Eucken zahajuje podkapitolu o idealismu konstatováním o vzájemné provázanosti idealismu a náboženství. Vztahy mezi idealismem a náboženstvím jsou sice proměnlivé, ovšem jsou podle Euckena přítomny stále. Někdy idealismus náboženství doplňuje, jindy kritizuje. Často však, podle německého filosofa, idealisté rezignují na problémy náboženství, doufají však v zachování hloubky života.¹¹⁹

Myslitel se zabývá idealistickou koncepcí, její vírou v jednotu jednotlivých jevů a hloubkou, vesmírem, žijícím svůj vnitřní život i člověkem, který je spjat s vesmírem, z něhož čerpá život a spolupracuje na vynikajícím díle celku. Podobně jako v náboženství¹²⁰ dosahuje i zde člověk v tvorstvu výsostného postavení. Člověk, na rozdíl od ostatních tvorů, uvádí Eucken, přeměňuje bohatství vesmíru v majetek individuální, hlavním nositelem života je tedy nitro, jenž uschopňuje člověka k uchopení vnějšku a jeho oduševnění.¹²¹ Krom umění a vědy je člověk na základě své přirozenosti také schopen rozvíjet morálku.¹²²

¹¹⁶ V této souvislosti vzpomíná Eckharta a jeho tvrzení o tom, že Bůh je mi bližší než já sám sobě.

¹¹⁷ EUCKEN, R. a PROCHÁZKA. R.: *Smysl a hodnota života*. 1. Praha: Nakladatelské družstvo Máje, 1938, s. 40.

¹¹⁸ EUCKEN, R. a PROCHÁZKA. R.: *Smysl a hodnota života*, s. 40-42.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 42-43.

¹²⁰ křesťanském

¹²¹ Zejména v umění a vědě

¹²² EUCKEN, R. a PROCHÁZKA. R.: *Smysl a hodnota života*, s. 43-44.

Filosof dále hovoří o nepostradatelnosti vnějšku, o duchovní tvorbě, díky níž dojde k plnému propracování. Duchovní tvorba, nesena a pozdvihována světovým rozumem, podle idealisty, je protiváhou vázané přírody a vnějšího života, je vyšším životem duchovním, duchovní kulturou, jejíž Dobro, Pravda a Krása zušlechťuje. Tento – vyšší život – může, připomíná autor, být různě zabarven, jeho těžiště může ležet ve vědě, umění nebo morálce.¹²³

Eucken komparuje idealismus a náboženství. Nejprve se zabývá základním rozdílem mezi idealismem a náboženstvím, z čehož náboženství nevychází příliš lichotivě. Prý směřuje k přístřeší protikladů a akcentuje u člověka slabost malost, ke všemu ještě směřuje k jednomu bodu. Naopak kultura vede ke sjednocení, usiluje o vyrovnání protikladů, u člověka zdůrazňuje sílu a velikost.¹²⁴

Dějinně nachází Eucken vrchol idealismu v Řecku, jeho rozvinutím je německý klasicismus. Současnost idealismu, stejně jako náboženství, nevidí příliš optimisticky: předpoklad existence idealismu je stejný jako předpoklad náboženství – existence neviditelného světa – tento je s moderní dobou otřesen, stejně jako zážitek s ním spojený.¹²⁵

Závěrem kapitoly se vrací ke kritice moderní doby a světského idealismu. Moderní dobu chápe jako příčinu krise náboženství a kultury. Sice pozitivně hodnotí rozmach vědy, samostatnost viditelného světa, objektivnost i množství nových úkolů, sledujících blaho člověka. Zápolem, který podle Euckenova chápání, spíše převažuje, je nemožnost zvnitřnění světa. Světský idealismus považuje autor za neobhajitelný z důvodu převažující skepse k nalezení říše rozumu a přítomnosti mravní nečistoty v člověku.¹²⁶

4.3.2 Novější životní řády. Společný základ.

Po skončení exkurzu ke starším životním řádům náboženství a idealismu přesouvá se Eucken k řádům novějším. Za společný základ novějších životních řádů pokládá myslitel jejich zaměření na viditelný svět a směřování k práci. Práci rozumí Eucken jako činnosti, která se chápe objektu a přetváří jej pro člověka. Vadí mu, že v moderní době míra práce

¹²³ EUCKEN, R. a PROCHÁZKA, R.: *Smysl a hodnota života*, s. 45.

¹²⁴ Náboženství považuje zlo za více než zkaženost, kultura má zlo za slabost a chabou vůli.

¹²⁵ EUCKEN, R. a PROCHÁZKA, R.: *Smysl a hodnota života*, s. 46-47.

¹²⁶ Tamtéž, s. 49-51.

přerůstá síly i potřeby jedince. Moderní doba se podle myslitele chová ke člověku tak, jakoby základním (a jediným) úkolem jedince bylo zařazení se do pracovního celku a podrobení se jeho nárokům, smutní Eucken.¹²⁷

Novější životní řády mají dvě oblasti, v nichž se podle německého autora rozevírá bytí: Buď je za jádro života považován poměr člověka k přírodě, nebo je jádrem života život celého lidstva. V prvním případě se jedná o naturalismus, v druhém pak sociální kulturu.¹²⁸ Oběma těmito oblastmi se dále zabývá.

Životní řád naturalismu.

Naturalismus podle Euckena degraduje přírodu na říši bezduchých hmot a pohybů, tyto mají mezi sebou přesně definované vztahy, poznatky o nich se shromažďují v neměnných systémech. Člověk je zcel součástí přírody, ničím nevybočuje. Tento přístup, který rezignuje na každou niternou vlastnost a všechno duchovní snažení bývá pokládán, podle Euckena neoprávněně, za celek skutečnosti. Z této příčiny, jak tvrdí myslitel, vyrůstá pak tvrzení, že tento názor může být zároveň i názorem světovým, totiž světovým názorem přírodovědeckým.¹²⁹

Na úrovni přírodního života, ale následně i v úrovni života lidského, kritizuje Eucken bytí pouhých jednotlivých elementů vedle sebe, tyto sice vstupují spolu do různých¹³⁰ vztahů, ale chybí zde vnitřní souvislost i samostatná niternost. Lidský život, konstatuje, má tak probíhat v čisté faktičnosti, jak je tomu podle naturalismu v přírodě. Člověk je povolán usilovat pouze o přirozenou sebezáchovu, k tomu nepotřebuje rozlišování dobra a zla. Vystačí totiž s rozkoší a silou, popřípadě jejich stupňováním. V naturalismu nevidí Eucken žádný cíl. Pokud má už nějaký cíl určit, pak za jediný cíl naturalismu považuje stupňování síly.¹³¹

I zde se Eucken snaží nalézt nejen zápory, ale také přínosy. Za hlavní přínos naturalismu považuje plné uznání skutečnosti, naturalismus dal váhu věcem, které byly dříve

¹²⁷ Jedinci podřízení celku dávají celku takřka neomezenou moc nad životem a svobodou jedince. EUCKEN, R. a PROCHÁZKA. R.: *Smysl a hodnota života*, s. 53-55.

¹²⁸ Tamtéž, s. 56.

¹²⁹ Tamtéž, s. 56-57.

¹³⁰ Příčinných

¹³¹ EUCKEN, R. a PROCHÁZKA. R.: *Smysl a hodnota života*, s. 58.

považovány za vedlejší. Naturalismus je tím, kdo prokázal závislost myšlení na vnějších podmínkách i závislost člověka na přírodních pudech. Výše rozebíraná negativa pak směřují ve velkém rozsahu ke slepé a nesmyslné posedlosti skutky. Tato se vzápětí přenáší i na lidskou¹³² práci.¹³³

Naturalismus přichází s rozhodnou negací všeho předešlého, ukazuje Eucken, Vymezuje se vůči náboženství i idealismu, zde, na zemi, nachází všechny cíle vědy, výchovy i morálky. To vše činí za pomoci empirie, postupně přináší napětí, výkon, ale i naději – myslitel považuje za logický následek tohoto toku úplné zatlačení nadsvětových výhledů dob. Jednoduše na to není, při všem zápolení o lepší využití vnějšího světa, čas, komentuje příčiny Eucken.¹³⁴

Krom výtek naturalismu přichází Eucken s několika zásadními výtkami k jeho logické struktuře. K souvislostem přírody docházíme činností ducha, tedy myšlením, uvažuje. To, že přeměňujeme realitu v celek touto duchovní činností, je důkazem proti naturalismu samému – je to důkazem existence samostatného duchovního života. Za další podle myslitele naturalistu v jeho jednání motivuje touha po jednotě, celku a větší pravdivosti poznání, dodává. K tomu přidává, že mluvíme-li o abstraktním pojmu pravdivosti,¹³⁵ odkazujeme opět na duchovní život, bez nějž by o tomto pojmu hovořit nebylo možné. Podobně bychom nemohli užívat abstrakt přesvědčení, povinnost, čest, charakter nebo osobnost.¹³⁶

Euckenovu nespokojenost s naturalismem nejpřiléhavěji vyjadřuje podle našeho názoru tento výrok: „*Tolik spleťností a okolků ve výchově, vzdělání, v státním pořádku a v sociální výstavbě, a to všechno proto, abychom v podstatě dosáhli téhož, čeho zvíře dosahuje mnohem snáze!*“¹³⁷

¹³² Duševní

¹³³ EUCKEN, R. a PROCHÁZKA. R.: *Smysl a hodnota života*, s. 59.

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ Společná pravda předpokládá jedince, kteří nejsou pouze vedle sebe stojícími individuy. Společná pravda by tak podle Euckena byla jen jakýmsi průměrem.

¹³⁶ Rozumíme tomu tak, že pojem osobnost (související s personalismem a vztahy Já a Ty) už ve své podstatě odporuje naturalismu, nebo naopak naturalismus je nepřipouští. EUCKEN, R. a PROCHÁZKA. R.: *Smysl a hodnota života*, s. 60-64.

¹³⁷ EUCKEN, R. a PROCHÁZKA. R.: *Smysl a hodnota života*, s. 67.

Obrat člověka k sobě samému.

Sociální a individuální kultura.

Napětí mezi individuem a společností je přítomné podle Euckena v celých dějinách. Pro starověk byl stěžejní jedinec. Náboženské kultury i filosofické směry však postupně směřují k silnějšímu propojení individuí. K tomuto propojení nabádají jednotlivce skrze etické apely na vzájemnou pomoc a podporu.¹³⁸

Stejným způsobem jedná křesťanství, je přesvědčen filosof. Rostoucí touhu po bezpečné jistotě a opoře zajišťuje jedinci stupňujícím se důrazem na církev jako jedinou nositelku pravdy a božího života. Eucken upozorňuje, že jednatel nemohl dospět k pravdě a spojení s božím životem jinak, než jejím prostřednictvím.¹³⁹

Dějiny s sebou přináší protichůdnou reakci v humanismu nebo osvícenství, kdy se zpět vrací víra v hodnotu a možnosti individuí. Nejdůležitější hodnotou je svoboda, tato touha po svobodě s sebou přináší podle Euckena¹⁴⁰ stále nová hnutí. Zároveň však působí i nový pohyb směřující opět ke spojení individuí a společných cílech. Výrazem této tendence je sociální hnutí.

Eucken na socialismus hledí kritickým okem, přesto však i zde nachází pozitiva. Za hlavní klady považuje úsilí o práci, která by sloužila k blahobytu všech, odstranila bídu a tvrdost, dala stejná práva každému tvoru, a pozvedla tak sebevědomí jednotlivce, ale zároveň jej vedla k odpovědnosti vzhledem k celku.¹⁴¹

Přesvědčením německého myslitele je převaha nebezpečí, která v sobě socialismus skrývá, nad přínosy.¹⁴² Základní nebezpečí spatřuje ve zbožštění lidstva a uznání jediného typu etiky, a to etiky sociální. Hnutí podle něj nezachrání ani založení na altruismu, vztahy mezi bližními, kteří jsou - podobně, jako v přírodním nutnosti - pouze elementy ležícími či stojícími vedle sebe.¹⁴³

¹³⁸ EUCKEN, R. a PROCHÁZKA. R.: *Smysl a hodnota života*, s. 73.

¹³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰ I dnes

¹⁴¹ EUCKEN, R. a PROCHÁZKA. R.: *Smysl a hodnota života*, s. 77.

¹⁴² Podobně jako v naturalismu.

¹⁴³ Až když pustím druhého do svého Jáství, když se s ním spojím vnitřním životem, tehdy může vzniknout jednota, pravý vztah. EUCKEN, R. a PROCHÁZKA. R.: *Smysl a hodnota života*, s. 79-80.

I socialismu podle Euckena schází vnitřní souvislost, pravá hloubka. Jelikož člověk podle Euckenova přesvědčení má nejdříve vztah k sobě samému, až práce na sobě samém, vnitřní tvůrčí život, následně může být přínosem pro ostatní.¹⁴⁴ Navrch socialismus implicitně předpokládá, že lidé jsou dobří. Sociální hnutí nemá zbraně, kterými by vzdorovalo radikálnímu zlu a propastem lidské duše, varuje.¹⁴⁵

Dynamika dějin přináší jako reakci novou individuální kulturu, budovanou na půdě zkušenosti. Tato, vysvětluje Eucken, odmítá závislost na širších souvislostech, touží po bytí sama pro sebe, toto jedincovo bytí má být bezstarostné a radostné, to vše za pomoci umění a literatury.¹⁴⁶

Eucken zvedá varovně prst proti bezstarostnému životu, ať už v kultuře sociální, nebo individuální: „*Pro bytost, jejíž myšlení se upírá k nekonečnosti a věčnosti a jež dovede odtud pozorovati svůj vlastní stav, jeví se blahobytný pokud možná bezbolestný a na požitky bohatý život, byť i byl pro všechny, příliš nuzným cílem, dosažení takového života by ji ponechalo v plné vnitřní prázdnotě, která jako konečný stav musí být mučivější než všechna bolest...*“¹⁴⁷

Po exkurzu životními řády a jejich dynamikou v dějinách, pokračuje Eucken v hledání konceptu, který povede blíže ke smyslu a hodnotě života.

4.4 Úvahy a přípravy.

Čtenář je varován, že nic nezůstalo v jednotě, dokonce ani osobnost. Jako k důkazu pro svoje tvrzení sahá k rozporuplným definicím osobnosti. Je přesvědčen, že lidstvo nespojuje žádný cíl, není ani jeden jediný bod, k němuž bychom se mohli upnout a všeobecně jej uznávat.¹⁴⁸

Zajímavým přípisem je poznámka neznámého čtenáře, který se u myslitelova konstatování o chybějícím cíli nevzdává, naopak se táže: „Mír?“

¹⁴⁴ EUCKEN, R. a PROCHÁZKA. R.: *Smysl a hodnota života*, s. 79-80.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 81.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 82.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 86.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 90.

Podobně jako dnes, i svého času Eucken mluví o možnosti říci cokoliv, co jedinec touží říct. Vnitřní prázdnota, nepřítomnost pravého niterného života, však způsobí, že člověk nemá co říci.¹⁴⁹

Shledáváme tu částečně paralelu s naší současností, která nám umožňuje těž mluvit, co hrdlo ráčí. K tomu se ze všech stran na nás valí neskutečné množství informací, nejen z médií. Slova nemají váhu, z mnoha závažných a důležitých slov se staly vyprázdňené výrazy, klišé. Tyto výrazy nejsou schopny skutečně hluboce oslovit člověka, proměnit jej.¹⁵⁰

K devalvací slov připočítává Eucken zmítání jedince rozličnými dojmy a podněty, jejichž důsledkem je neschopnost rozlišit podstatné od nepodstatného, pravdivé od zdánlivého. Rychlá změna a zmítání jedince tam a sem jedinci ke všemu ponechává iluzi samostatného uvažování.¹⁵¹

Eucken na nás apeluje, abychom si nemysleli, že za tento stav mohou lidé, že za něj můžeme my. Vidí v době rozebrané příkrými rozpory dějinnou nutnost a chybějící jednotící stavbu. Tu se vydává hledat a obhajovat.¹⁵²

4.5 Pokus o výstavbu. Otevření nového života. Vzestup k hlavní thési.

Jako odrazový můstek používá Eucken zařazení člověka a jeho života směrem k přírodní pudovosti nebo duchovní nutnosti.¹⁵³ V *Dějínách* a v díle *Náboženství a život* se této problematice pouze dotýká, zde se ji pokouší rozpracovat.

Nedistancuje člověka zcela od přírodní nutnosti, naopak uznává, že dokonce ještě i na úrovni duševního života, v němž figurují vedle sebe ležící prvky, které se řetězí v souvislosti, je člověk kusem přírody. Z přírodní nutnosti se člověk osvobozuje myšlením, tehdy když přichází k věcem se svými požadavky a nutí je, aby se jim podrobil. Tímto přechází od smyslové nutnosti a smyslové sounáležitosti k sounáležitosti věcné.¹⁵⁴

V důsledku proti sobě stojí přírodní nutnost a celek lidského života ovládaný myšlenkově. Myslitel ukazuje závislost i nezávislost člověka na vnějším světě. Na jedné

¹⁴⁹ EUCKEN, R. a PROCHÁZKA. R.: *Smysl a hodnota života*, s. 91.

¹⁵⁰ Raději se nezabýváme pravdivostí/částečnou pravdivostí/nepřavdivostí tvrzení, která nám předkládají média.

¹⁵¹ To je podle našeho názoru velmi nebezpečné.

¹⁵² EUCKEN, R. a PROCHÁZKA. R.: *Smysl a hodnota života*, s. 95.

¹⁵³ Tamtéž, s. 97.

¹⁵⁴ EUCKEN, R. a PROCHÁZKA. R.: *Smysl a hodnota života*, s. 99-100.

straně je člověk závislý na vnějším světě a předmětnosti. Svým myšlením se zaobírá předměty, myšlením se je pokouší znovu uchopit a přivlastnit. Na druhé straně, čím více prostupuje život člověkem, tím více je předmětná strana skutečnosti jenom pomocí. Jako příklady oblastí skutečně osvobozených uvádí Eucken právo nebo náboženství.¹⁵⁵

Žítí plným životem nám umožňuje vůle, filosof říká: „*Lidská vůle projevuje spřízněný směr tím, že se dovede vyprostit z temného nátlaku přírodních pudů, že dovede dojít k vlastnímu rozhodnutí a že dovede sledovati vlastní dráhu.*“ *Takové osamostatnění nitra je doprovázeno povznesením všeho životního pohybu nad úroveň pouhého spolubytí jednotlivých bodů.*“¹⁵⁶

Vznik nového bytí, osvobozeného z nižšího života, je podle Euckena paradoxně malou i velkou věcí. Je těžké uchopit jednotlivosti, které jsou pro nás samozřejmé a spojit je v celek, ovšem jedná se o jen o to. Učiníme-li tento krok, život se stane plným a smyslupným. Tento život si však člověk nedává sám. Pokud dokáže vystoupit nad přírodní nutnost, je mu darován. Je darován každému celému lidstvu i každému jedinci, je přesvědčen Eucken. Vyšší život otevírá vyšší stupeň existence.¹⁵⁷

Znovu se myslitel vrací k práci a tvorbě. Tvorba prý dokáže rozpustit subjekt a objekt ve vnímání a tvoření, překoná rozpor mezi člověkem a světem, mezi silou a věcí. Jako zvláštní příklad tvorby uvádí skutečnou lásku mezi dvěma lidmi. Dva opravdu zamilovaní jedinci jsou společně více, než byl každý z nich sám sobě, je si jist.¹⁵⁸

Společnou nutností, bez níž se práce ani tvorba neobejde, je, jak tvrdí Eucken, nutnost existence společné říše pravdy. Jen společná říše pravdy umožňuje předávání tvrzení a výkonů jako všeobecně platných a jejich uznání ostatními.¹⁵⁹

Potřebujeme práci, aby vytvořila souvislost zvnějšku, tvorba je autorkou vnitřní souvislosti. Práce i tvorba nás zakotvují proti času, proti klouzání okamžiku za okamžikem.¹⁶⁰

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 101.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 102.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 108.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 107.

¹⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰ EUCKEN, R. a PROCHÁZKA, R.: *Smysl a hodnota života*, s. 107-109.

Závěrem této kapitoly shrnuje Eucken některé znaky nového života: Nový život nepochází z jednotlivých bodů, nýbrž z nové světové skladby.¹⁶¹ Pro nový život užívá Eucken synonyma niternosti. Nový život je pro něj niterností, která se stala samostatnou. Niterností mezi přírodou zahrnující také nižší stupeň duševnosti a stupněm duchovního života.¹⁶²

4.6 Rozvinutí hlavní these.

Předchozí Eucken rozvíjí v hlavní kapitole – thesi. Je si jist, že vše vzestupné v životě lidstva pochází z nadřazeného života, je to darem tohoto vyššího života,¹⁶³ který nás uschopňuje postavit se vládnoucímu zmatku a chaosu.¹⁶⁴

Toto naše postavení se na odpor je malé a nedokonalé, dí autor, a dokonalosti dochází až v jakémsi obecném Činu, na němž je založen vesmír. Vesmír¹⁶⁵ může lidský život proniknout pouze za podmínky semknutí rozmanité lidské aktivity v hluboké souvislosti. V této souvislosti se individuální navzájem doplňuje a blíže určuje a tím dodává celku života zvláštního charakteru a pudí individuum v obecné dílo.¹⁶⁶

Na náboženství poukazuje Eucken jako na důkaz existence nadlidského a zároveň vnitřně lidského, niterného.¹⁶⁷ V náboženství je přesahován rámec pouhého člověka v obsahu i formě jednání. Na náboženství je vidět schopnost jednotlivce přinášet oběti, ale zároveň musí podle myslitele, náboženství sledovat hloubku – jinak by nebylo možné, aby jedinci¹⁶⁸ nalézali v náboženství krom je přesahující roviny také vnitřní naplnění, svoji osobní blaženost.¹⁶⁹

V člověku, jak připomíná Eucken, je bezprostředně přítomen původní životní pramen, z toho pro myslitele vyplývá, že tvůrčí život byl člověku vštěpen¹⁷⁰ Vyšší mocí, to cítili umělci velkých slohů, kteří svoje výtvořiny nepokládali za obraz individuální kvality, nýbrž za dar z pouhé milosti, za nějž má být umělec, jako spolupracovník Vyššího, vděčný. Tímto

¹⁶¹ Život bytí vedle sebe by nikdy nedošel k bytí u sebe, nemohli bychom to nazvat novým podstatným obsahem životem.

¹⁶² Tamtéž, s. 111-112.

¹⁶³ Který je výše než člověk, nad člověkem.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 113.

¹⁶⁵ Vesmírné Sám

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 114-117.

¹⁶⁷ V náboženství se vyskytuje silná tendence oddělit jednu z jeho oblastí a vyčlenit jí místo sakrálního, vyvýšit ji nade vše a uctívat ji.

¹⁶⁸ Například světci

¹⁶⁹ EUCKEN, R. a PROCHÁZKA, R.: *Smysl a hodnota života*, s. 119-122.

¹⁷⁰ darován

pramenem je člověk povoláván ke spolupráci s Vyšší mocí, v této spolupráci zároveň nachází svoji ryzí hloubku – toto je podle Euckena tím, co má skutečný smysl a hodnotu.¹⁷¹

4.7 Hlavní rysy nového života.

Autor uvádí další možnosti proměny života, krom postupného růstu, uvádí možnost obrácení. Toto obrácení ale není pouhým jediným bodem, musí se promítnout v činorodém konání etického charakteru.¹⁷²

Etická oblast není u Euckena pouhou jednou oblastí, naopak přerůstá všechny ostatní oblasti. Přenáší svoji životodárnou sílu na celý život. Taková etika se netýká jen vztahu člověk a člověk, ale prochází také poznáním i uměleckou tvorbou. V takovéto – Euckenově – etice se projevuje sám Život. Etický úkol tak u Euckena není jedním úkolem z mnoha, nýbrž přesahuje všechny ostatní úkoly, jelikož je obratem k celku. Tuto Etiku autor srovnává s etikou: Etika není porobením a stlačením k zemi, je naopak osvobozením a povznesením života. Skrze Ni a v Ni se má stát tvůrčí život člověka v plné míře jeho vlastním životem.¹⁷³

Tato celistvá koncepce Etiky vede k vytvoření vlastního Jáství, směřuje k sebetvoření. Žádné úsilí, které není výrazem tohoto Já, nemůže podle autora mít pravou sílu. Toto Já – pravé Já – je schopno se podle Euckena postavit jakémukoliv pseudojáství. Takové Jáství pak umožňuje pravý, silný, život bez egoismu.¹⁷⁴ Eucken se dovolává v této svojí koncepci jednoty činu a víry Luthera, ten je přesvědčen, že víra jako dar a milost Boží v žádném případě nesmí oddělovat víru od činnosti.¹⁷⁵

V tomto svém hledání se Eucken znovu obrací k dějinám a říká, že rozeznávat pomíjející od nepomíjejícího, časné od věčného, znamená vycházet z celku života – jiný přístup není možný. Stejně je nutné rozumět světu jako výtvaru tvůrčího života a jako jeho součástí. V této logice má pak svět očekávat svoje naplnění pouze od tvůrčího Sám světa.¹⁷⁶ Úkol jedince nikdy nekončí, stále musí bojovat proti pronikání lidských prvků a proti klesání pouze k lidským účelům.¹⁷⁷

¹⁷¹ Tamtéž, s. 124-130.

¹⁷² Tamtéž, s. 131-132.

¹⁷³ Tamtéž, s. 132.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 133.

¹⁷⁵ Oddělovat víru od činnosti může jen povrchnější chápání víry. EUCKEN, R. a PROCHÁZKA, R.: *Smysl a hodnota života*, s. 134.

¹⁷⁶ Za základní poměr považuje filosof poměr individuální energie k energii celku.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 135-138.

V tomto může podle Euckena být nápomocno člověku právě náboženství. Pravým náboženstvím je podle něj to, které hlásí člověku nový život a zároveň jej k němu přenáší.¹⁷⁸ Překážkou může být člověku to, že náboženství vypadá na první pohled různě.¹⁷⁹ Příčina tohoto stavu, však neleží v náboženství samém. Příčinou tohoto stavu jsou různě vzdělaní a celkově rozdílní jedinci. Eucken nás opět vede k jednotě, podle něj nám tato rozdílnost nesmí zabránit v hledání a nahlížení náboženství jako celku. Ze společného obsahu máme získat společné dění a tím se znovu postavit proti roztržitosti a nehotovosti.¹⁸⁰

Zde používá Eucken svoje oblíbené přirovnání stromů a lesa. Stromy jsou zde jednotlivosti, kterými se zabýváme, hledíme na jednotlivé stromy, které jsou různé, nedochází nám však, že stromy tvoří les. Myslitel obviňuje z těchto tendencí zejména náboženství, které se zaměřuje na rozdílnost, místo aby, podobně jako duchovní kultura, hledalo společné a tím se zaštiťovalo proti chaosu.¹⁸¹

Podle Euckena je cesta k pevnosti života postupná, nemůžeme všechno chtít hned. Stěžejní podle něj je naše úsilí a postupný pohyb správným směrem.

Duchovní život a lidská situace. (Svět činu a hrubá skutečnost.)

V této kapitole rozpracovává autor vztah mezi světem činu, tedy tvorbou, a hrubou skutečností, to jest předmětným světem.¹⁸² Přestože je hrubá skutečnost nižší, duchovní život se bez ní neobejde – člověk k ní má přistupovat nezaujatě a využívat ji pro hlavní cíl.¹⁸³ Hrubá skutečnost má svého druhu samostatnost a podle Euckena je třeba převést na půdu vyššího řádu a přetvořit ji tak, aby vedla nový život s novou podstatou.¹⁸⁴

Rozlišování mezi světem činu a hrubou skutečností podle myslitele umožní přiznat různým životním řádům plně jejich právo, uzнат protiklady a zároveň nad nimi zachovat převahu. Eucken posunuje idealismus blíže ke skutečnosti a zkušenosti, když tvrdí, že je

¹⁷⁸ Za nepravé náboženství považuje myslitel takové, člověku hlásá štěstí, ale podstatně jej neproměňuje.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 143.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 138-142.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 144-146.

¹⁸² Mystika se pokouší o úplné odpoutání od hrubé skutečnosti.

¹⁸³ Smyslové statky totiž mohou podnítit rozvoj duševní síly. EUCKEN, R. a PROCHÁZKA. R.: *Smysl a hodnota života*, s. 147-150.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 150-153.

nutné v idealismu uvažovat realističtěji. Zároveň však varuje před propadnutím jakémusi realidealismu.¹⁸⁵

Eucken navrhuje, abychom se změnou směrem ke smyslu a hodnotě života začali upevněním duchovního života v něm samém. Jedině tak dojde duchovní život bezpečné převahy nad světem, jen tak dojde k bytí u sebe sama. Až dalším krokem má být rozvinutí duchovního života ve světě. Celek života má dovést každý z proudů zpět tam, kde vytryskuje a jeho hodnotu je podle Euckena možno měřit pouze tím, co vykonává pro celek života.¹⁸⁶ Ničím jiným.

Závěrem v této kapitole filosof kritizuje Comta a (vznikající) sociologii.¹⁸⁷

4.8 Vyrovnání se světem a situací člověka. Vyrovnání se s přírodou.

Eucken svoje vymezení vůči přírodě zakládá na přesvědčení o vymanění člověka z přírodní nutnosti, jehož důkazem je vznik zvláštních zákonů a požadavků na něj, zejména toto spatřuje v umění, vědě, mravnosti nebo náboženství. Častými spory o různé záležitosti kolem bližšího pojetí dochází podle něj k zakrytí podstaty, následkem toho se pak mnozí domnívají, že morálka a náboženství jsou jen manipulacemi s lidskou obrazotvorností a nic hlubšího nebo vyššího za nimi není.¹⁸⁸

S tímto problémem doporučuje Eucken bojovat uznáním nadřazené skutečnosti v tom, že už samotný vznik náboženství a různých druhů morálek je důkazem vzestupu člověka od smyslového k nadsmyslovému.¹⁸⁹

Jako rozcházení morálky a náboženství v jednotlivostech svědčí podle Euckena navzdory rozdílům a diskrepancím o existenci společné podstaty, tak neshoda badatelů přírodních a duchovních svědčí o nedostatečnosti těchto jednotlivých oblastí vzhledem

¹⁸⁵ Bohužel autor toto svoje tvrzení blíže nespecifikuje. Tamtéž, s. 154.

¹⁸⁶ EUCKEN, R. a PROCHÁZKA. R.: *Smysl a hodnota života*, s. 156.

¹⁸⁷ 157 Comte prý jednou chce pouhý popis skutečnosti, podruhé volá po pronikavé změně ve společnosti, Eucken kritizuje sociologii (podřizuje život společnosti přírodním zákonům, zároveň jej však chce podstatně přetvořit), EUCKEN, R. a PROCHÁZKA. R.: *Smysl a hodnota života*, s. 157.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 163.

¹⁸⁹ EUCKEN, R. a PROCHÁZKA. R.: *Smysl a hodnota života*, s. 167-172.

k celku. Ani oblast přírodní ani duchovní není totožná s celkem, jak je z rozporů různě orientovaných badatelů zřejmé.¹⁹⁰

Velikost a meze dějinné kultury.

Přejdeme znovu s německým filosofem k dějinám. V historii byla řecká kultura tou, která vytvořila jednotu uměleckého rázu, usilovala podle svých cílů utvářet také všechny ostatní oblasti. Umělecké tvoření v antického Řecka zůstává stále přítomno jako pramen života.¹⁹¹

Řecké umělecké pojetí životního problému vystřídalo křesťanství se svým eticko-náboženským chápáním a získalo jím široké okruhy lidstva, avšak: „*I ono se později se dožilo odporu, ale jeho proměna životního obsahu, jím způsobené prohloubení, jeho odhalení příkrých rozporů v lidské bytosti, ale také povznesení nad ně Božskou láskou a milostí, stalo se trvalým majetkem lidstva, kde se od něho upustilo nebo kde bylo i jen zatemněno, tam se octl život brzo v náhlém poklesu.*“¹⁹²

Proti křesťanskému pojetí se vzepjala moderní doba, jejíž požadavky Eucken shrnuje jako touhu po bytí více u sebe sama a životním obsahu. Tato doba se více zaměřuje na vnitřní problémy a spletitosti života, moderní epocha znovu mění všechny oblasti. I ona obsahuje zkušenosti trvalého rázu, které jsme povinni si přisvojit a vyrovnat se s nimi. Pokud by nám byly osudy lidstva lhostejné, upozorňuje Eucken, pak zůstáváme mimo pohyb dějin a neexistuje pro nás skutečnost¹⁹³ života.¹⁹⁴

Jak nás již upozornil autor ve svém kurzu *Dějiny*, je přítomnost problematickým údobím dějin nejen svým neustálým uplýváním do minulosti. Přítomná moderní doba, jak se Euckenovi zdá, leží mezi tvůrčími vrcholy. V dobách mezi tvůrčími vrcholy staré bledne, postupně se ztrácí. A nové je ještě nehotové. Distinktivním rysem mezidobí je kritika a

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 174.

¹⁹¹ I přes to, že nevyčerpalo svým tvořením zcela hloubku skutečnosti. EUCKEN, R. a PROCHÁZKA. R.: *Smysl a hodnota života*, s. 181.

¹⁹² Tamtéž, s. 182.

¹⁹³ duchovního

¹⁹⁴ EUCKEN, R. a PROCHÁZKA. R.: *Smysl a hodnota života*, s. 183.

skepse, s čímž souvisí vnímání předchozích epoch spíše jako nepřátelských než nadřazených.¹⁹⁵

Čtenáři poskytuje německý myslitel jako útěchu v namáhavé současnosti své přesvědčení o tom, že samostatná duchovnost je tím, kdo nese všechnu život i tvorbu. My, jak již bylo řečeno výše, musíme usilovat jít správným směrem.¹⁹⁶

Pochybnosti o světovém rozumu.

V následujících řádcích se budeme spolu s Euckenem věnovat pochybnostem a nebezpečím, která ohrožují smysl a hodnotu života. Na první místě podle myslitele jsme ohroženi pochybností o existenci mravního řádu, v druhé řadě pak mravní nedostatečností člověka.¹⁹⁷

Argument pro existenci mravního řádu shledává v nejpálčivější touze lidstva, kterou je touha po spravedlnosti. Ta je znatelná na zkoumání sebe a svých činů, jejichž záměrem by mělo být dobro, podle mravního řádu by mělo dobro zvítězit.¹⁹⁸ Mravní řád Eucken definuje jako řád spravedlnosti a lásky.¹⁹⁹

Všichni víme, že morální stav lidstva je bídný, dala by se shrnout Euckenova slova. Že morální stav lidstva je nedostatečný věděl i Aristoteles, myslitel zmiňuje také Augustýnovu tezi o zkaženosti lidského pokolení a dědičné vině.²⁰⁰

Dějinný myslitel hledí na morální život jednotlivých epoch: Antika považovala za vrchol mravnosti rozumný život a měla pro něj pevná měřítka.²⁰¹ Křesťanství vystavělo svoji mravnost na lásce,²⁰² bohužel však čím vyšší ideál je člověku stavěn před oči, tím větší je propast mezi ideálem a nedostatečností²⁰³ jedince i lidstva.²⁰⁴

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 184.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 185.

¹⁹⁷ Tamtéž, 185-188.

¹⁹⁸ Motiv vítězství dobra nad zlem nás v pohádkách a příbězích provází od dětství.

¹⁹⁹ EUCKEN, R. a PROCHÁZKA. R.: *Smysl a hodnota života*, s. 186-187.

²⁰⁰ Varuje však před trpným konstatováním tohoto faktu bez východiska – to by vzalo člověku veškerou naději.

EUCKEN, R. a PROCHÁZKA. R.: *Smysl a hodnota života*, s. 188-190.

²⁰¹ Stoicismus usiloval o zcela rozumný život bez vášní, to je však v rozporu s lidskou přirozeností podle Euckena.

²⁰² To nebrání nařikání nad nadbytkem egoismus a nedostatkem lásky.

²⁰³ nedokonalostí

²⁰⁴ EUCKEN, R. a PROCHÁZKA. R.: *Smysl a hodnota života*, s. 189.

Rozšíření života a světa náboženstvím a metafyzikou.

Základním rysem pravého náboženství²⁰⁵ je podle Euckena snaha o osvobození člověka od zmatku obyčejného života a jeho nahrazení životem novým. K těmto cílům je možné podle myslitele dojít dvěma způsoby. Eucken porovnává východní²⁰⁶ a západní náboženství. Východním náboženstvím ztotožňuje s buddhismem, západní pak s křesťanstvím.²⁰⁷

Východní náboženství usiluje o úplné osvobození od životních pudů, životní pudy jsou zahlazeny a popřeny. Buddhismus rezignuje na život, pokládá jej za námahu a neklid, od nějž má být člověk osvobozen – život je zde podle Euckenovy interpretace buddhismu totéž jako nízký a na přírodu vázaný pud, od něhož je třeba jedince osvobodit. Základním předpokladem v buddhismu je podle filosofa osvobození z bolesti. V okamžiku dosažení osvícení má zmizet všechno, co člověka zarmucuje a vzrušuje.²⁰⁸

Západní náboženství nepokládá život za špatný od základu, naopak svět je, původně dílem nadřazené všemohoucnosti, dobroty a lásky. Následně však do světa, podle Euckena vyjádření obsahu křesťanského náboženství, vnikla velká porucha a překážka, ta způsobila rozháranost, jež přesahuje všechny lidské schopnosti a síly. Myslitel shrnuje další znaky křesťanského náboženství: Přítomnost rozporů a paradoxů, nutnost vzbuzení nové síly a položení nového základu, který pochází od povznášejícího činu božství.²⁰⁹

Osobně důležitým a často vzpomínaným rysem křesťanství je pro Euckena účast Božství na bolesti. Křesťanský Bůh netrůní v blažené výsosti nad lidskými osudy, takový Bůh by byl duši jedince velmi vzdálen a cizí, křesťanský Bůh zná bolest a podstoupením ji přemáhá, tímto přístupem je schopen přinést opravdovou pomoc člověku.²¹⁰

Citujme samotného autora: „*Tvůrčí život se nevznáší v transcendentních výšinách nad úroveň tohoto světa, nýbrž vchází do všech jeho propastí, aniž by se sám v nich ztratil...*“

²⁰⁵ Zmiňovali jsme se o něm spolu s Euckenem výše.

²⁰⁶ Indické

²⁰⁷ EUCKEN, R. a PROCHÁZKA. R.: *Smysl a hodnota života*, s. 198.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 198-200.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 201-202.

²¹⁰ EUCKEN, R. a PROCHÁZKA. R.: *Smysl a hodnota života*, s. 203.

Eucken se vymezuje vůči dogmatickému uchopení tohoto křesťanského přístupu k utrpení, hrozí oslabení jeho síly a ztráta potenciálu nebo jeho umenšení pro životní stavbu. Křesťanskou životní stavbu a její přístup k bolesti Eucken opěvuje: „*Jen tak se nám umožňuje přijímati nepřátelské v celku jeho rozsahu, dát mu působit hluboko na duši, při tom však zachovat naprostou převahu.*“²¹¹

Ještě jednou se Eucken vrací k nakládání s bolestí v křesťanství. Základní podmínkou zde je, jak již bylo řečeno výše, že bolest není jen překážkou, nýbrž je nepostradatelnou cestou k novým hlubinám, a tím k novému životu. Ne vždy tomu tak je. Myslitel se vymezuje také proti tvrzení, že bolest musí zušlechťovat za každou cenu, vždy.²¹²

Podle myslitele za běžných okolností bolest člověka naopak činí stísněným, malým a závistivým. Je to bolest, která vynáší na povrch mnoho ubohosti a zbabělosti. Jen tehdy, pokud se odehraje vnitřní zázrak, je přesvědčen Eucken, jen tehdy dojde k osvobození z těžké nouze a starosti, to rozšiřuje srdce a nabádá ku pomoci. V tomto zázraku samostatný vnitřní život projeví sebe sama a tím lidskou bytost promění. K tomu ale může dojít pouze povoláním k účasti na světě nadřazeném životě. Jedinec si tehdy uvědomí, jak je myslitel skálopevně přesvědčen, že musí sám na svém místě bojovat velký boj, to je mu pak zdrojem nadpozemské velikosti a dokonce radosti.²¹³

Německý myslitel si je jist, že křesťanství s sebou takto nese otevření nových stupňů života. To, co jedinec dříve považoval za celou skutečnost, je v okamžiku zvláštní šlechtnosti pouhým jedním stupněm skutečnosti. Křesťanství dovoluje uznat bolest ve vši její trpkosti a přesto neztratit odvalu k životu. Překážka sice úplně nezmizí, ale může být přítomna spolu s jejím překonáním. Najednou může být v duši přítomna radost i bolest, překážka i její překonání. Toto podle myslitele umožňuje dynamiku dějin duše.²¹⁴

O Euckenově úctě k dějinám každé jednotlivé duše jsme mluvili výše. Musíme si spolu s Euckenem uvědomit s tím související skutečnost: Náš bojující svět není celkem, nýbrž

²¹¹ Tamtéž.

²¹² Tamtéž, s. 204.

²¹³ Tamtéž, s. 204-205.

²¹⁴ EUCKEN, R. a PROCHÁZKA, R.: *Smysl a hodnota života*, s. 207.

jednou jedinou oblastí, skutečnost však musí spočívat na hlubším základě, aby mohla existovat.²¹⁵

Další část bychom mohli nazvat Euckenovou ódou na křesťanství. Křesťanství je životním řádem, který otevírá nový stupeň, děje se tak vytvořením osobnosti naplněné Bohem, ta má převahu nad světem, a vytvořením říše Boží na půdě lidstva. Křesťanství je dějinným rozevřením tvůrčí vůle, je racionálnější než indický přístup, dává životu více obsahu i životního pohybu, účinněji se vyrovnává s odporem, uchvacuje všechno rozvětvení života a k tomu dává každému členu samostatný význam.²¹⁶

Jak je Euckenovým zvykem, přistoupí ke křesťanství podobně jako k ostatním životním řádům závěrem kapitoly také kriticky. Starší podání křesťanství přijde mysliteli příliš těsné, trpné a člověku připodobněné.²¹⁷ Euckenovi vadí tvrzení, že člověk svým vlastním svobodným rozhodnutím od Boha odpadl a jeho pád zapletl celý svět do smrti a bídy. Tato vina pak vzbudila Boží hněv ve smyslu mravní vážnosti, tento hněv bylo třeba utišit pykáním za vinu, toho však nebyl člověk schopen, jelikož svým pádem přišel o všechny mravní možnosti, musel tedy přijít Bůh a stát se člověkem, aby toto odčinil.²¹⁸ Podle Euckena je tato interpretace lidským výtvorem, navíc překonaným, v moderní době neudržitelným.²¹⁹

Podle Euckena nemá problém moderní člověk pouze divy nebo jednotlivými učenými, spíše podněcuje moderního člověka k odporu celý tento způsob myšlení.²²⁰

Eucken chápe, že silnou pravdu o křesťanském nakládání s bolestí a utrpením potřebují církve nějak dogmaticky uchopit, má však obavu, že tato životaschopná a burcující skutečnost tím ztratila a ztrácí svoji sílu.²²¹

Filosof považuje za jediné podstatné na křesťanství to, že tvůrčí světová vůle vešla do říše boje a povznesla člověka svým spojením s ním. Jen díky tomu jsou pro něj možné světové dějiny, jen tímto způsobem se může lidský život v tomto světě udržet.²²²

²¹⁵ Tamtéž.

²¹⁶ Tamtéž, s. 208.

²¹⁷ Tamtéž, s. 209.

²¹⁸ Tamtéž, s. 209-210.

²¹⁹ Tamtéž, s. 210.

²²⁰ Tamtéž.

²²¹ Viz předchozí text.

²²² EUCKEN, R. a PROCHÁZKA, R.: *Smysl a hodnota života*, s. 210.

Na základě výše řečeného nepřekvapí, že Eucken není sympatizantem křesťanství, v jehož středu stojí Ježíš jako Kristus. Myslitel odmítá církevní křesťanství spojující osobu Ježíšovu s ideou Krista. Ve skutečnosti podle něj existují dvě křesťanství: První toto „církevní“, a druhé křesťanství, v jehož centru stojí Ježíš pouze jako Ježíš, se svou bolem naplněnou niterností, hlubokou láskou k lidem a nadpozemskou hrdinností. Ježíš jako Ježíš je pro Euckena tím, kdo si může snadno získat všechna lidská srdce.²²³

V moderní době však podle Euckena nemůže být Ježíš jako Kristus středem křesťanství jako životního pohybu, chybí mu metafyzická základna. Pramenem života je pro něj jen a pouze Bůh, nikoliv lidské zprostředkování, jen kosmický život může být tím, který má schopnost obnovovat duše.²²⁴

Přes vymezení se vůči mesiášství Ježíšovu přikládá životu a smrti Ježíšově Eucken světodějný význam, protože dal proniknout niternému poměru mezi Bohem a člověkem a v oblasti lidského života otevřel říši lásky, která zůstane mezníkem pro všechny doby.²²⁵

Eucken volá po vypořádání se s úkoly přítomnosti, touží, aby univerzální aktivní křesťanství dalo vznik novému původnímu hnutí. Chce podstatně rozšířit pojmy, rozhodující základní skutečnosti bezprostředněji uchopit a účinněji je přeměnit ve vlastní prožitek.²²⁶

Křesťanství pro nás má být povznášející mocí, pronikající celými dějinami a dávající jim cíl. Každý je zde volán ke spolupráci. Proti všem nejistotám, je třeba podle Euckena postavit důraznou pravdu a skromnou prostotu tvůrčího života.²²⁷

Eucken cituje Pestalozziho: „*Prostota a nevinnost, čistý lidský cit pro vděk a lásku je pramenem víry.*“²²⁸

Ustoupí-li autor od specifík křesťanství obecněji k náboženství, pak je si jist, že náboženství povznáší nad oblast útlaku a zároveň vede k novému životu, který spočívá na světové vůli a jí neseném. Říše člověka není říší rozumu, ale náboženství čerpá z nerozumu světa jistotu vyššího řádu.²²⁹

²²³ Ježíš jako dějinné ztělesnění světového pohybu.

²²⁴ EUCKEN, R. a PROCHÁZKA. R.: *Smysl a hodnota života*, s. 210-211.

²²⁵ Tamtéž, s. 211.

²²⁶ EUCKEN, R. a PROCHÁZKA. R.: *Smysl a hodnota života*,

²²⁷ Tamtéž, s. 213.

²²⁸ Tamtéž, s. 214-215.

²²⁹ Tamtéž, s. 215.

Několik slov k pochybování o životě.

V této kapitole se opět vrací základní motivy, které se prolínají celou touto knihou: Je třeba se nenechat zviklat ani ukolébat změnou, naopak se proti ní je nutné postavit tvorbou. Účast na světovém dění a pohybu není nic pro lenochy, alespoň na nás tak působí Euckenovo tvrzení, že kdo chce mít účast na světovém pohybu, je povinen mít účast i na jeho námahách.²³⁰

Jako další důkaz o existenci vyššího života přináší prožívání utrpení v duši. Podle něj, kdo prožil těžké problémy ve vlastní duši a nemohl je nechat být, nebyly mu lhostejné, ten získal největší důkaz o nadřazeném životě.²³¹

Závěry z celkového obrazu života.

Poté co se Eucken pokusil najít v dějinných epochách to nepomíjející, věčné, poté, co se vymezil vůči těm vlastnostem životních řádů, které ubíjejí pravý duchovní život v člověku a pokusil se skrze osobu Ježíšovu a jeho příběh spojený s metafyzikou dát hráz pochybnostem a nabídnout nám účast na světodějném pohybu a tím dát našemu životu smysl a hodnotu, uzavírá celkový obraz života. Nejprve se zaměřuje na jedince, později na rozdíly mezi nimi – na individuální osudy a v neposlední řadě shrnuje úkoly přítomnosti.²³²

Důsledky pro život jedince.

Akceptujeme-li Euckenovy předpoklady, pak spolu s ním přiznáváme, že v každém jednotlivém životě se objevuje vznešený úkol, který vyrve život z rozporů, dává životu vnitřní souvislost. Člověk si má být vědom živou přítomností, v níž vykonává tvůrčí činnost nikoliv sám pro sebe, ale jako jemu přidělený životní úkol. Ten nevykonává sám ze sebe, ale ve

²³⁰ Tamtéž, s. 220-222.

²³¹ Tamtéž.

²³² EUCKEN, R. a PROCHÁZKA, R.: *Smysl a hodnota života*, s. 232.

spolupráci s vyšším životem, celkovým životem nesený úkol.²³³ Proti strachu z nesplnění úkolu namítá Eucken, že dokonce i nezdar může být nakonec ziskem pro celek.²³⁴

Na tomto místě Eucken shrnuje posloupnost světa. Na nejnižším stupni se nachází přírodní nutnost, společenské soužití a nad ním duchovní působení a tvoření spadající do říše duchovní kultury. Na duchovní kulturou se tyčí jako poslední závěr říše světu nadřazené niternosti a svět překonávající lásky. Na nejvyšším stupni – v niternosti a lásce – mizí všechny hodnoty výkonu.²³⁵

Naším největším nepřítelem je vlastní malomyslnost, nedostatek odvahy a víry.²³⁶ Stejně Eucken varuje jedince také před nebudováním samostatnosti, před závislostí na svém okolí.²³⁷ Člověk závislý na svém okolí podle něho hledí na jednotlivosti tak dlouho, že není schopen zpozorovat nesmyslnost celku, a tak promarní svůj život v nesmyslnosti. V mládí se cítí být součástí doby, problémy zatlačuje do pozadí, ve stáří se pak stává jedinec sám minulostí, čas mu protéká mezi prsty.²³⁸

Různost individuálních osudů.

Eucken neopomíná poukázat na důležitost jedince, který je účastníkem kosmického boje mezi kladem a záparem, tedy mezi dobrem a zlem. Úspěch od neúspěchu je podle myslitele velmi těžké odlišit. Podobně jako vyslovil v předchozím textu tezi o neúspěchu jednotlivce, který může být konečně pro celek požehnáním, na tomto místě upozorňuje na vnitřní heroismus, který se na povrchu může jevit zanedbatelný, nebo vnější úspěch, který je vzhledem k celku ve skutečnosti ničím.²³⁹ Shrnuje s Goethem: „*Pohybujeme se v tajemstvích.*“²⁴⁰

Důsledky pro úkoly přítomnosti.

²³³ Tamtéž, s. 238.

²³⁴ Tamtéž.

²³⁵ Na tomto místě Eucken vzpomíná podobenství o dělnících ve vinohradu, kde není zahrnována žádná ani minimální práce, pokud vychází z věrného nasazení duše. Tamtéž, s. 238-239.

²³⁶ Tamtéž, s. 242.

²³⁷ Tamtéž, s. 235.

²³⁸ Tamtéž, s. 232-235.

²³⁹ EUCKEN, R. a PROCHÁZKA, R.: *Smysl a hodnota života*, s. 248.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 249.

Zvláštním znakem moderní doby je podle Euckenovy domněnky zdůrazňování speciálního a protikladného oproti společnému.²⁴¹ Toto přeceňování rozdílů má pak moc udusit i jednoduché základní myšlenky, na jejich místo nastupuje množství speciálních problémů. V této souvislosti vidí první z úkolů pro moderní dobu v omlazení a zjednodušení života, lidé mají poznat více společných úkolů a při nich se sdružovat.²⁴²

Moderní věda přikládá člověku stále menší význam – člověk je podle ní pouhou součástí přírodní nutnosti. Zároveň moderní době chybí metafyzika, upozorňuje myslitel. Ve všem svém snažení vychází od člověka a k člověku se zase vrací. Jedinou cestu k vyvýšení člověka spatřuje Eucken tu z jeho nitra. Tomuto povýšení člověka musí napomoci bojovníci za pravou duchovní kulturu, ti se musí spojit.²⁴³

Nová doba přinesla množství změn. Převratný je podle myslitele důraz na pohyb oproti trvání. Pohyb se stal hlavním nositelem života, z pohybu vznikl rozvoj síly, ten hrozí člověka připravit o veškerý klid. Eucken zdůrazňuje, že pohyb, stupňování síly a neustávající činnost jsou tím, co podkopává základy životní stavby a ponechává duše v prázdnotě.²⁴⁴

Autor zakončuje nepříliš optimistickou vizí budoucnosti, roztržštění na jednotlivé elementy přineslo roztržštění rozkol také mezi individua, strany i národy. Pokud se něco nezmění, hrozí boj všech proti všem, prorokuje.²⁴⁵

²⁴¹ Z části odpovídá tato charakteristika přístupu náboženství, který jim Eucken vyčítá.

²⁴² Tamtéž, s. 250-252

²⁴³ Dříve nesly oduševňující myšlenku církve, mnohé na nich je ale podle Euckena už zastaralé. EUCKEN, R. a PROCHÁZKA. R.: *Smysl a hodnota života*, s. 253-254.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 255-256.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 257.

5. Reflexe Rudolfa Euckena u Karla Statečného

V *Centrálních otázkách věrouky církve československé*²⁴⁶ Statečný na dvou místech explicitně odkazuje na knihu Rudolfa Christopha Euckena *Hauptprobleme der Religionsphilosophie der Gegenwart*.²⁴⁷ Zdá se nám však, že spojitostí mezi německým myslitelem a českým reformistickým knězem je více, pokusíme se na ně v následujícím textu poukázat. Kapitulu rozčleníme na dvě části/ podkapitoly, v první se budeme zabývat zmíněnými explicitními odkazy, ve druhé se pokusíme najít i další souvislosti.

5.1 Odkazy na Euckena u Statečného

Statečný začíná svoji první přednášku konstatováním přítomnosti náboženské krize. Upozorňuje na prázdné kostely, ztrátu horlivosti duchovních, kteří se cítí být demotivováni nepřítomností svých farníků, zejména mládeže a mladých rodin, na bohoslužbách.

Plynule přechází k hledání příčin neutěšeného stavu. Jmenuje dlouhotrvající boje českého národa s katolickou církví, zanedbávání náboženských povinností na úrovni jednotlivců i rodin. Připouští, že křesťanství za dva tisíce let své existence nenaplnilo své poslání, nepřineslo obrození světa a jeho proniknutí křesťanskou láskou a duchem všelidského bratrství.²⁴⁸ Světová válka vzala mnoha lidem víru, konstatuje Statečný. Jmenované příčiny pokládá za povrchové, začíná pátrat po příčinách všeobecnějších a hlubších – těch je podle Statečného celá řada. Patrně z důvodu úspornosti a přehlednosti se zabývá dvěma hlavními: příčinou vnější a vnitřní.²⁴⁹

Za hlavní příčinu náboženského úpadku považuje Statečný převažující pozitivistický přístup moderní doby, ten nepřipouští možnost existence metafyzického světa a tím připravuje náboženství a teologii o její legitimitu.²⁵⁰ Statečný poukazuje na vzrůstající moc přírodních věd a s nimi spojené užívání exaktních metod od renesance, kdy člověk odvrátil zrak od

²⁴⁶ STATEČNÝ, K.: *Centrální otázky věrouky církve československé. Naše dílo*. Praha, 1927, s. 7-50.

²⁴⁷ EUCKEN, R.: *Euckena Hauptprobleme der Religionsphilosophie der Gegenwart*. 3. Berlin: Verlag von Reuther und Reichard, 1909.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 7-12.

²⁴⁹ Tamtéž.

²⁵⁰ Zde spatřujeme implicitní podobnost Statečného s Euckenem, budeme se jí zabývat dále.

otázek náboženských k přírodě, která se mu stala z neživé hmoty zatížená hříchem božím zjevením a objektem zkoumání.²⁵¹

Teolog tvrdí, že za současný stav může síla sociálního hnutí, tento názor přejímá od Euckena.²⁵² Spolu s ním konstatuje, že k bezprostředním otřesům dochází přičiněním sociálního hnutí, které povzneslo lidové masy do nebývalé výše a opravňuje je k tomu, aby vynášely soudy mimo jiné také o posledních otázkách života a světa.²⁵³ Sociální hnutí vzbudilo v lidstvu dojem, že náboženství je pouze věcí privilegovaných tříd. Masy lidí pro tento názor získané nejsou schopny podle Statečného a Euckena nahlédnout dějiny a procesy, které lidé podstupovali v touze po náboženství.²⁵⁴ S neustálým rozvojem síly sociálního hnutí směřují lidé ke způsobu života, který náboženství a křesťanství odporuje, v proudu života, kterého se lidé stali součástí, se pak skutečně náboženství zdá být pouhým znakem minulosti, kterou lidstvo sice muselo projít, ale má ji (konečně) šťastně za sebou.²⁵⁵

Statečný odkazuje na Euckenovu stranu sto dvanáctou prvního vydání, které vyšlo v Berlíně roku 1907. Bohužel jsme neměli k dispozici vydání první, s nímž pracoval teolog církve československé, rádi bychom proto poukázali na rozdíl mezi Statečného citací a třetím vydáním, s nímž jsme pracovali my.²⁵⁶

Statečný cituje: „*A proto není divu, jestliže ve vrstvách těchto nabyla vrchu negace, jestliže tomuto proudu života náboženství zdá se býti pouhým zbytkem vzdálené minulosti, kterou lidstvo muselo prodělati a kterou právě šťastně má za sebou.*“²⁵⁷

Eucken ve třetím vydání praví: „*Is es ein Wunder, wenn hier die Verneinung die Oberhand hat, wenn diesem Strome des Lebens die Religion als ein blosses Überbleibsel vergangener und verblichener Zeiten erscheint?*“²⁵⁸

²⁵¹ Tamtéž, s. 12-13.

²⁵² EUCKEN, R.: *Euckena Hauptprobleme der Religionsphilosophie der Gegenwart*. 3. Berlin: Verlag von Reuther und Reichard, 1909, s. 112-113.

²⁵³ STATEČNÝ, K.: *Centrální otázky věrouky církve československé*, s. 15.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 15-16.

²⁵⁵ STATEČNÝ, K.: *Centrální otázky věrouky církve československé*, s. 15-16. a EUCKEN, R.: *Hauptprobleme der Religionsphilosophie der Gegenwart*, s. 112-113.

²⁵⁶ EUCKEN, R.: *Euckena Hauptprobleme der Religionsphilosophie der Gegenwart*. 3. Berlin: Verlag von Reuther und Reichard, 1909.

²⁵⁷ STATEČNÝ, K.: *Centrální otázky věrouky církve československé*, s. 16.

²⁵⁸ EUCKEN, R.: *Euckena Hauptprobleme der Religionsphilosophie der Gegenwart*, s. 113.

Eucken podle našeho názoru v tomto vydání užívá řečnické otázky, kterou čtenáře směřuje k vnitřnímu souhlasu se svým tvrzením. Statečný formu otázky opouští a inklinuje k prostému konstatování faktu. Domníváme se, že s největší pravděpodobností byla formulace otázky přítomna v prvním, druhém i třetím²⁵⁹ vydání – v rámci předmluvy se bohužel Eucken nevyjadřuje k těmto případným drobným změnám v textu. Přestože řečnická otázka jistě není otázkou v pravém slova smyslu, stále otázkou zůstává. Připisujeme tak Statečnému posun ve stylistické rovině, avšak při plném souznění s Euckenem zamýšleným obsahem výpovědi.

V Centrálních otázkách se následně profesor táže: „*Jaké jsou za těchto poměrů vyhlídky otázky náboženské do budoucnosti?*“²⁶⁰ Není nikterak optimistický v tomto svém tázání. Naznačuje, že boj o náboženství je již dobojován – prohrán.²⁶¹ Postupně dospívá k tvrzení, u něhož zmiňuje Euckena.²⁶² Souzní s jeho přesvědčením, že pokud stojí za krizí náboženství pozitivismus, nepadne mu za oběť pouze náboženství, ale i ostatní složky kultury a s nimi i veškeré jistoty, které člověk dosud měl.²⁶³ Pro potvrzení těchto názorů argumenty sahá opět k Euckenovi. Píše o naší nejistotě týkající se hlavního směru našeho života, o kymácení ideálů.²⁶⁴

Tato tvrzení jsou, jak se domníváme, aluzí na následující: „*Aber das ist heute nicht mehr der Fall, wir sind der Hauptrichtung unseres Lebens unsicher geworden, wir sahen aus den Zielen selbst, die wir mit ganzer Hingebung verfolgten, Verwicklungen hervorgehen, die allen Gewinn in Frage stellen, wir sehen die ideale selbst ins Wanken geraten.*“²⁶⁵

Statečný dále doslovně cituje Euckena, bohužel však u něj opět zcela chybí přesné místo, píše: „*S plnou důvěrou a radostí vrhli jsme se do práce, ale práce hrozila nakonec učiniti z nás pouhé nástroje – cítíme, že v gigantickém rozpětí síly ztratil se nám smysl života. My jsme osvobodili člověka od všeho poručnictví zevně i uvnitř – mysleli jsme, že mu tím*

²⁵⁹ Rozšířené vydání

²⁶⁰ STATEČNÝ, K.: Centrální otázky věrouky církve československé, s. 16.

²⁶¹ Tamtéž, s. 16.

²⁶² Tamtéž, s. 16-17.

²⁶³ Tamtéž.

²⁶⁴ Srovnání EUCKEN, R.: *Hauptsprobleme der Religionsphilosophie der Gegenwart*, s. 117.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 115-116.

dodáme netušené velikosti. Ale člověk pouze na sobě vystavený ukázal ve svém vzrůstu navenek tolik vnitřní prázdnoty a malomoci, že mnohých myslí zmocňuje se opět touha po novém obrodu a pozdvižení člověka, především vnitřním.“²⁶⁶

Statečný parafrázuje Euckena, když líčí zápasy lidstva o zlepšení vnějšího stavu světa i člověka a následnou ztrátu jejich smyslu. Cituje: „*Namáháme a pachtíme se bez dechu, abychom sotva celý svůj život uhájili.*“²⁶⁷ Statečný zamlčuje další řečnickou otázku, již klade německý filosof závěrem tohoto souvětí: „*Stojí vůbec život za tolik množství námahy a práce?*“²⁶⁸ Nezdržuje se a přechází k závěrům, které jsou opět doslovnou citací Euckena: „*My jsme se v soudech o celku našeho života v základě zmýlili a cítíme jen živě*“²⁶⁹ *problematický charakter celého svého bytí.*²⁷⁰ Konstrukce, kterou Eucken používá, odkazuje silně na to, že jsme se nejen zmýlili, nýbrž přímo jsme se stali „blázný“ našeho života.²⁷¹

Statečný pokračuje Euckenovými slovy: „*Čím jasněji dnešní věda souvislost naši s přírodou staví nám před oči – tím více váháme úplně se jí oddati a pohleděti do očí, protože cítíme, že museli bychom se tím vzdáti všech svých velikostí a (opravdových)*“²⁷² *dobr.*“²⁷³ Eucken se táže, čeho se bude člověk držet, co je tím, co činí člověka člověkem?²⁷⁴

Statečný na tuto otázku rezignuje a oznamuje čtenáři: „*Držíme se pevně čehosi, co jest víc než příroda...*“²⁷⁵ „*Avšak v životních otázkách zůstáváme v té nejtrapnější nejistotě,*“ uznávají oba myslitelé.²⁷⁶

²⁶⁶ STATEČNÝ, K.: Centrální otázky věrouky církve československé, s. 17.

²⁶⁷ „Wir mühen und hasten uns atumlos, um unser Leben zu erhalten...“ EUCKEN, s. 117 a STATEČNÝ, s. 18.

²⁶⁸ Ist dies Leben so vieler Mühe und Arbeit wert? EUCKEN, s. 117.

²⁶⁹ Eucken neužívá „živě“, nýbrž „so stark“, což bychom spíše přeložili jako „tak silně“ než živě.

²⁷⁰ STATEČNÝ, s. 18.

²⁷¹ Wir sind über das Ganze unseres Lebens irre geworden... EUCKEN, s. 117.

²⁷² Statečného vklad do textu.

²⁷³ Statečný, s. 18, Eucken s. 117.

²⁷⁴ Eucken, s. 117.

²⁷⁵ STATEČNÝ, K.: Centrální otázky věrouky církve československé, s. 18.

²⁷⁶ STATEČNÝ, s. 18., EUCKEN, s. 117.

Statečný pokračuje i nadále zcela v intencích Euckenových. Mluví o našich obavách a nejistotách, které jsou všudypřítomné, bojíme se jim však pohlédnout do očí. Kdybychom jim pohlédli do očí, zděsila by nás vnitřní chudoba, kterou pocítujeme.²⁷⁷

Eucken píše: „*So ist es nicht bloß eine Krise der Religion, es ist eine Krise des gesamten Lebens.*“²⁷⁸ Statečný transformuje: „*Ano, to není jen krize náboženství, to jest krize celé naší kultury.*“²⁷⁹ Z krize života (jako celku) učiní Statečný spolu s Euckenem krizi kultury.

Profesor i nadále parafrázuje Euckena, když tvrdí, že otřes náboženství je nejnebezpečnějším bodem, bojem o ohnisko celého našeho života, je to boj o poslední důvody a o všechno.²⁸⁰ Eucken ovšem netvrdí, že otřes náboženství je nejnebezpečnějším bodem, tvrdí, že na něm je nejzřejmější, nejvýrazněji zahlédnutelná, krize kulturního života.²⁸¹

Statečný, jak se zdá, usiluje být ve svých tvrzeních přesvědčivější než Eucken, vypouští otázky, jeho text je exaltovaný. Statečný cituje: „*Neboť (...) nic nebylo náboženství nebezpečnějšího nežli mínění, že možno jest dosáhnouti pravého kulturního života i bez náboženství. (...) To právě bylo příčinou viděti v náboženství něco vedlejšího a zbytečného*²⁸², *co z kulturního našeho programu beze škody*²⁸³ *možno eliminovati.*“²⁸⁴

Kněz završuje aluzí na Euckenovo proroctví o změně postoje společnosti ke kultuře a v závislosti na ní také k náboženství: „*Vidí-li a cítí-li dnešní společnost, že tyto její předsudky byly omylem, z jehož pout lidstvo velkou a trpkou daní muselo se vykoupiti, pak musí i fronta jeho vůči náboženství ponenáhlu se změnit.*“²⁸⁵

²⁷⁷ STATEČNÝ, s. 18.

²⁷⁸ EUCKEN, s. 117.

²⁷⁹ STATEČNÝ, s. 18.

²⁸⁰ Tamtéž.

²⁸¹ EUCKEN, s. 118.

²⁸² Etwas Nebensächliches und Überflüssiges, srovnání EUCKEN, s. 118.

²⁸³ Vkládá každým okamžikem, STATEČNÝ, s. 18.

²⁸⁴ Statečný, s. 19.

²⁸⁵ Statečný, tamtéž. Eucken, s. 118.

Statečný v první přednášce odkazuje explicitně na Euckena na dvou místech textu. Bohužel tyto odkazy čtenáři příliš neposlouží, na některých místech totiž Statečný používá aluze na text nebo jej parafrázuje, jinde takřka doslovně překládá a cituje, tato místa od sebe není možné rozlišit jinak, než že čtenář čte a porovnává pramen a Statečného přednáš

5.2 Další Souvislosti Euckena a Statečného.

I další místa v *Centrálních otázkách věrouky církve československé* jsou však podle našeho názoru psána v Euckenově duchu, chtěli bychom na tato místa nyní poukázat.

Již úvodní tvrzení: „*Jisto jest, že žijeme v době náboženského úpadku.*“²⁸⁶ Je s Euckenovým pohledem v harmonickém souladu.²⁸⁷ Statečný zmiňuje inteligenci, která se hněvá a pohoršuje nad tím, že se vůbec ještě chce někdo zaobírat náboženskou otázkou, je ráda, že se o náboženství už vůbec nemluví.²⁸⁸ Eucken sice mluví zejména o lidových vrstvách v souvislosti se sociálním hnutím, ovšem spíše mluví o intelektuálech, kteří se stali vůdci sociálního hnutí a na základě jejich argumentů a přístupu k náboženství o něm lidé přestali mluvit a stalo se jim přežitkem.²⁸⁹

Zde můžeme mluvit o překrývání pohledů těchto dvou myslitelů. Statečný konstatuje, že nejen inteligence, ale i široké vrstvy pracujícího lidu ztratily víru ve světový názor theistický, přiklonily se k názoru přírodovědeckému.²⁹⁰ Bezpochyby je stejného názoru i Eucken, ten upozorňuje také na podobný osud idealismu a náboženství: Jestliže je zavržena existence metafyzického světa, pak není místo ani pro náboženství, ale ani pro idealismus.²⁹¹

S úpadkem náboženství podle Statečného souvisí také úpadek morální odpovědnosti jednotlivců i celé společnosti, podobný je názor Euckenův.²⁹² Ovšem, jak se zdá, Euckenovo chápání morálky je širší.²⁹³

²⁸⁶ STATEČNÝ, K.: *Centrální otázky věrouky církve československé. Naše dílo*. 1. Praha, 1927, s. 7.

²⁸⁷ Podobně nahlíží problematiku také Masaryk, viz *Naše nynější krise a Boje o náboženství*.

²⁸⁸ STATEČNÝ, s. 9.

²⁸⁹ EUCKEN, s. 112-113.

²⁹⁰ STATEČNÝ, s. 9.

²⁹¹ EUCKEN, R.: *Dějiny* a EUCKEN, R.: *Smysl a hodnota života*. Tento pohled se jimi prolíná.

²⁹² STATEČNÝ, s. 10.

²⁹³ EUCKEN, R.: *Hlavní rysy nového života. Smysl a hodnota života*, s. 131-146.

Křesťanství zklamalo, neproměnilo svět láskou, nepřineslo všelidské bratrství, reflektuje Statečný dva tisíce let jeho existence.²⁹⁴ Eucken rovněž vyčítá křesťanství²⁹⁵, že nenaložilo dobře se životodárnou silou. Eucken vyčítá církvím, že svázali Ježíše do pout dogmatu a tradic a znemožnili tak, aby jeho příběhem mohli být mnozí, ba všichni, osloveni.²⁹⁶ Společná pro tyto dva myslitele je víra v životodárnou moc křesťanství, která bohužel není plně využita.

Při líčení duchovního konfliktu mezi světonázorem duchovním a vědeckým se Statečný obrací k dějinám, stejným způsobem jedná i Eucken, pokud usiluje o vysvětlení nějakého jevu a jeho proměn.²⁹⁷

V souvislosti s emancipací exaktních věd od teologie a náboženství,²⁹⁸ poukazuje reformistický kněz na úsilí jednotlivců o nezávislost na stávajících církevních a náboženských řádech, jejichž výrazem je reformace. Takové úsilí o samostatnost vnitřního života Statečný kvituje, varuje však před extrémním individualismem.²⁹⁹ Stejně jedná i Eucken. Oba souzní svým varováním před vyhraněnou individualizací, jejímž následkem je podle obou nepotřebnost Boha a Vyššího řádu pro výklad světa. Sousloví „samostatnost vnitřního života“ považujeme za sousloví pro Euckena typické, o této samostatnosti mluví zejména v souvislosti s nezávislostí člověka na přírodní síti příčin a následků.³⁰⁰

Statečný vyjadřuje obavy z toho, že mírou všech věcí jest jen a pouze člověk,³⁰¹ Eucken podobně konstatuje, že pokud jsme vycházeli z metafyzického řádu,³⁰² mohl se člověk a lidský život rozvinout do nebyvalé výše, pokud ovšem vycházíme od člověka, také u člověka zůstaneme, skončíme.³⁰³ Z úhlu pohledu obou myslitelů to, co se mělo stát zbožněním člověka,³⁰⁴ směřuje k jeho zkáze.

²⁹⁴ STATEČNÝ, K.: Centrální otázky věrouky církve československé, s. 10.

²⁹⁵ Přesněji křesťanským církvím.

²⁹⁶ EUCKEN, R.: Rozšíření života a světa náboženstvím a metafyzikou. *Smysl a hodnota života*, s. 196-218.

²⁹⁷ STATEČNÝ, K.: Centrální otázky věrouky církve československé, s. 13., a EUCKEN, R.: *Dějiny. Stará Říše na Moravě: Josef Florian, 1936. 49 - [I] s. Kurs; 35, s. 32-37.*

²⁹⁸ filosofie

²⁹⁹ STATEČNÝ, s. 14. a Eucken, R.: *Dějiny.*

³⁰⁰ EUCKEN, R.: *Náboženství a život.* nebo EUCKEN, R. a PROCHÁZKA, R.: *Smysl a hodnota života.*

³⁰¹ STATEČNÝ, s. 14-15.

³⁰² Ať už idealismu nebo náboženství

³⁰³ EUCKEN, R.: *Vyrovnání se světem a situací člověka. Smysl a hodnota života*, s. 159-218.

³⁰⁴ A přírody

Statečný znovu navrácí jeden z hlavních motivů svojí přednášky, mluví o pozitivismu a konstatuje, že náboženství podle této metody je pouze přechodným jevem, historickou kategorií, prožitkem nebo dokonce přežitkem, který má lidstvo šťastně za sebou – na toto tvrzení a jeho převzetí od Euckena jsme upozornili výše.³⁰⁵

Následuje část s explicitními odkazy na Euckena, kterou jsme se již zabývali.

Na základě závěrů německého profesora tvrdí Statečný, že dochází k postupné změně, která upozaduje pozitivismus a mění poměr člověka k duchovnímu světu. Statečný odkazuje na „*známky, které kolem sebe spatřuje*“,³⁰⁶ Eucken naproti tomu směřuje k vnitřní nutnosti této změny. Je přesvědčen, že náboženství se samo o sebe postará, jelikož člověk je nastaven na tázání po smyslu a směřování k transcendenci, můžeme být tedy klidní.³⁰⁷

Kritika objektivismu u Statečného je jedním z dalších styčných bodů myslitelů. Objektivismus má být člověku nápomocen, pokud jde o práci s daty a fakty. Nemůže mu být pomocníkem v individuálně-duševním světě a ve společnosti, jedinec touží být účastníkem dění, ne divákem, reflektuje Statečný Euckena.³⁰⁸

Eucken kritizuje pozitivismus a s ním spojený objektivismus v tom smyslu, že se objektivismus pouze tváří, že je plně vědecký, empiricky verifikovatelný. Ve skutečnosti však potřebuje ke svému fungování předporozumění světu, svoji vlastní metafyziku. Eucken je přesvědčen, že pokud vědci používají formulace, jejichž součástí jsou substantiva jako přesvědčení nebo názor, nacházejí se na cestě idealismu.³⁰⁹

Výstup u Euckena a Statečného však pokládáme za tentýž: Pozitivismus jako metoda je jistě přínosem, nedostačuje však na individuálně-duševní rovině ani v přístupu ke společnosti.³¹⁰

³⁰⁵ STATEČNÝ, s. 15.

³⁰⁶ Tamtéž, s. 19.

³⁰⁷ EUCKEN, R.: *Euckena Hauptprobleme der Religionsphilosophie der Gegenwart*. 3. Berlin: Verlag von Reuther und Reichard, 1909, s. 114. Statečný se k tomu to tvrzení dostává později.

³⁰⁸ STATEČNÝ, s. 20.

³⁰⁹ EUCKEN, K.: *Životní řád naturalismu. Smysl a hodnota života*, s. 56-69.

³¹⁰ Eucken kritizuje Comta a sociologii z těchto pozic, říká, že není možné aplikovat na společnost pozitivistický přístup, odmítá ideu nápravy společnosti z dat založených na přírodní nutnosti.

Odvolává-li se Statečný na Augustina a jeho výrok a nepokoji srdce³¹¹, můžeme v tom spatřit patrně neúmyslnou aluzi na Euckena, jehož srdce bylo nepokojné do roku 1872, kdy začal studovat církevní otce.³¹² Byl osloven, pavlovským způsobem můžeme říct, že jeho srdce zahořelo. Následně spisy církevních otců připravil k vydání.³¹³

Statečný spolu s Euckenem věří, doufá, že lidstvo pochopí, že ztrátou náboženství bylo uvrženo na poslední základy, že se připravilo o nejspodnější zdroje skutečnosti. Na základě toho pak uzná určité meze, kterými je člověk limitován.³¹⁴

Statečný používá stejně jako Eucken často metonymii života jako stavby, budovy. Náboženství je základem, který pokud je ohrožen, je v nebezpečí celé lidstvo i lidství a další veškerá budova kulturního života i života jako celku.³¹⁵

Další odstavec Statečný zahajuje: „*Zárukou existence náboženství v budoucnosti jest sama naše lidská přirozenost.*“³¹⁶ Pokračuje odkazem na Bedřicha Paulsen a jeho přesvědčení přítomnosti přirozeného instinktu v člověku, tento instinkt směřuje k transcendentnímu a nekonečnému.³¹⁷ Tvrzení, které přejímá Statečný od Paulsen a, jak se zdá, odpovídá také přesvědčením Euckenovým.³¹⁸ Statečný pokračuje v Paulsenově duchu, ovšem i v duchu Euckenově, když mluví o tendenci člověka obrátit se k tomu, co je nejbližší a malé, čas od času se však probudí v člověku touha po něčem větším, po tom, co převyšuje rozum i cit.³¹⁹

Paulsen i Eucken mluví o dějinných pohybech, které jsou nutností a přinášejí s sebou věci nové, Statečný se spolu s Paulsenem táže: „*Dosáhlo snad také dnes kyvadlo svého nejvzdálenějšího bodu a chystá se vrátiti nazpět?*“³²⁰

³¹¹ STATEČNÝ, s. 20.

³¹² Viz kapitola o životě a díle Rudolfa Euckena, nacházející se na začátku naší práce.

³¹³ Euckenovi byli blízcí spíše řečtí otcové, Statečný odkazuje na jednoho z otců západních.

³¹⁴ STATEČNÝ, s. 20-21. Tato myšlenka je jedním z hlavních, stále se opakujících motivů jeho díla.

³¹⁵ Tamtéž.

³¹⁶ Shodně s Euckenem, zmiňovali jsme výše.

³¹⁷ STATEČNÝ, s. 21.

³¹⁸ EUCKEN, R. a PROCHÁZKA, R.: *Smysl a hodnota života*, s. 37.

³¹⁹ Tamtéž. Opět jeden ze silných motivů.

³²⁰ STATEČNÝ, s. 22.

Statečný znovu opakuje, snad můžeme říci, že tak činí spolu s Euckenem i Paulsenem: „*A tak můžeme budoucnost problému náboženského přenechatí vnitřní nutnosti samé lidské přirozenosti, která v tomto ohledu nikdy ještě nezklamala.*“³²¹

Druhou přednášku *Centrálních otázek věrouky církve československé* věnuje Statečný vnitřní příčině náboženského úpadku, náboženské krise. Ta leží u křesťanství v samotném křesťanství. Statečný vytýká křesťanství, že se předává ve formě naprosto nepřijatelné pro moderního člověka a za nezaměnitelný obsah považuje to, co jím ve skutečnosti není. Zejména poukazuje na užívání překonaných noetických nauk. To moderní člověk nemůže akceptovat, ten trvá na souznění vnitřního přesvědčení s tím, co se vyžaduje věřit.³²² Eucken často klade důraz na samostatnost vnitřního života, na niternost, zde tento důraz u Statečného můžeme zahlédnout.³²³

Statečný volá po reformě, která odhodí zbytky pohanství i řeckého a židovského synkretismu, které v sobě tají vnitřní rozpory a paradoxy. To je podle profesora to, co lidem nevyhovuje, nebo je dokonce o náboženské přesvědčení připravuje. Spolu s Masarykem Statečný ujišťuje, že náboženství církevní je již překonáno, moderní člověk je přivyklý argumentaci a kritice, nemůže po něm církev chtít slepou víru.³²⁴ Eucken není přívržencem církevního náboženství, kritizuje jej za dějinné chyby. Svým způsobem vyčítá církvím, že připravily křesťanství o potenciál ježíšovského příběhu.³²⁵

Eucken nejprve vyčítá církvi vůbec vznik dogmatických formulací, na jednu stranu rozumí tomu, že pro církevní potřeby bylo třeba nějakým způsobem Ježíše (Krista) uchopit, na druhou stranu je přesvědčen, že toto ukotvení zabránilo mnoha lidem ztotožnit se s Ježíšovým příběhem jako příběhem člověka s nejhlubší niterností a bolestí, který ji svým přístupem překonává. Křesťanství podle německého myslitele tak není předáváno v podobě, v níž by ji člověk mohl akceptovat a mohlo by být přínosem pro život jako celek.³²⁶

Pomineme-li Euckenovo přesvědčení, že Ježíš není Kristem, pak podobně jako Masaryk a Statečný vyčítá křesťanství formu a vybízí k odhození historických nánosů a

³²¹ STATEČNÝ, s. 22.

³²² Tamtéž, s. 22-23.

³²³ EUCKEN, R.: Hlavní rysy nového života. *Smysl a hodnota života*, s. 131-146.

³²⁴ STATEČNÝ, s. 24.

³²⁵ Viz výše.

³²⁶ EUCKEN, R.: Hlavní rysy nového života. *Smysl a hodnota života*, s. 131-146.

návratu k podstatě. Statečný píše: „... vyrovnati tak vždy více a více otvírající se propast mezi starými názory náboženskými a oním světovým a životním názorem, který jest společným majetkem všech kulturních lidí doby dnešní.“³²⁷ A přechází tak k návaznosti nové církve na reformaci, kterou je třeba dokončit, je třeba odhodlat se ke korekturám.³²⁸

Náboženství chápe Eucken i Statečný jako jednu ze složek lidské kultury.³²⁹ Aby tohoto cíle mohlo být plně dosaženo, směřuje Statečný k nahrazení náboženství nadpřirozeného náboženstvím přirozeným. Toto úsilí provází lidstvo celé dějiny, jeho intenzita je různá, soudí Statečným citovaný Masaryk.³³⁰ Pro Euckena je přijatelné pouze náboženství přirozené, jehož proud je přítomen v dějinách, tradice jsou většinou nánosy, které zastíňují sílu a životaschopnost náboženství.³³¹

Statečný vyjadřuje jistotu, že: „Křesťan se nebrání zkoumání vědeckému (...), jelikož pravda boží, spasení lidské a království Kristovo nezávisí na liteře ani na starých představách, křesťanství má svoji pevnou filosofii, svůj pevný světový názor.“³³² A (...) víra křesťanská jest bezprostřední a živou jistotou srdce o podstatě dobra a absolutního jeho významu ve skutečnosti.³³³ Na druhé části citace, jak se domníváme, se Statečný shoduje s Euckenem.³³⁴

Pro Euckena je stěžejní jednota života, tu chce postavit proti roztržičnosti jednotlivých oblastí.³³⁵ Podobně jedná Statečný, trvá-li na jednom typu náboženství – náboženství přirozeném.³³⁶

V podobném duchu Statečný usiluje o vznik jedné etiky, o zrušení rozdílu mezi etikou teologickou a filosofickou, poukazuje na všemi kulturami a národy se táhnoucí společné rysy

³²⁷ STATEČNÝ, K.: Centrální otázky věrouky církve československé, s. 26.

³²⁸ Tamtéž. Viz Statečného heslo Dokončit českou reformaci.

³²⁹ STATEČNÝ, s. 28-29.

³³⁰ Tamtéž, s. 24.

³³¹ EUCKEN, R.: Hlavní rysy nového života. *Smysl a hodnota života*, s. 131-146.

³³² STATEČNÝ, s. 38.

³³³ Tamtéž, s. 36.

³³⁴ EUCKEN, R.: Hlavní rysy nového života. *Smysl a hodnota života*, s. 131-146.

³³⁵ Srovnání EUCKEN, R. a PROCHÁZKA, R.: *Smysl a hodnota života*. 1. Praha: Nakladatelské družstvo Máje, 1938. Nebo EUCKEN, R.: *Dějiny*, s. 28.

³³⁶ STATEČNÝ, s. 33-36.

etického chování.³³⁷ Můžeme říci, že v boji o jednotu proti roztržitosti, o zdůraznění společného proti rozdílnému, se podobá Statečný Euckenovi.

Euckenovo pojetí křesťanství jako vztahu k Ježíši a jeho příběhu není podle Statečného křesťanstvím jako křesťanstvím (náboženstvím speciálním), je spíše křesťanstvím jako náboženstvím.³³⁸ Reformistický teolog trvá totiž na tom, že křesťanství jako náboženství speciální musí být: „*Společenství člověka s Bohem, které zprostředkováno bylo Kristem, tj. křesťanství musí být vírou v Krista a křesťanství musí být potud vírou v Krista, pokud společenství naše s Bohem zprostředkováno jest skrze Krista, Kristem, a toto zprostředkování našeho společenství s Kristem, muselo se státi vykoupením, tj. křesťanství je náboženstvím neboli vírou ve vykoupení.*“³³⁹ Pokud bychom chtěli Euckena přiblížit více křesťanství jako náboženství speciálnímu, takříkajíc na půl cesty, pak bychom jej chápali jako křesťana, jenž následuje Ježíše jako mravní vzor, nechápe jej však jako předmět svojí víry, nýbrž jako osobu, které důvěřuje.³⁴⁰

Spojujícím prvkem je pohled Euckena i Statečného na buddhismus. Pro Euckena je západním model, tj. křesťanství, blíže životu než buddhismus. Křesťanství podle interpretace německého myslitele učí, jak se vyrovnat s utrpením a lidskou přirozeností a neutíkat od života. Buddhismus podle něj pouze umrtvuje pudovost.³⁴¹ Není pochyb, že ani Statečnému buddhismus mnoho neříká – dokonce jeho nauku o nirvaně nazývá zkomolenou naukou o vykoupení.³⁴² Soudíme, že Euckenova vyjádření o buddhismu jsou nepoměrně taktnější vůči buddhismu než taková vyjádření z úst Statečného.

V rámci dokazování absolutnosti křesťanského náboženství zabývá se Statečný i křesťanskou etikou, připomíná čtenáři, že veškeré mravní jednání je v ní motivováno láskou

³³⁷ VOGEL, J.: Karel Statečný jako morální teolog a jeho pokus o novou koncepci etiky. *Studia theologica* 16, č. 4 (2014): 123-138.

³³⁸ STATEČNÝ, K.: Centrální otázky věrouky církve československé, s. 38-39.

³³⁹ STATEČNÝ, s. 50.

³⁴⁰ STATEČNÝ, s. 42-43.

³⁴¹ EUCKEN, R.: Hlavní rysy nového života. *Smysl a hodnota života*, s. 131-146.

³⁴² STATEČNÝ, s. 43.

k Bohu a bližnímu. Je si jist, že nikde v dějinách ostatních náboženství nemá takový přístup obdoby.³⁴³ Etický úkol není u Euckena jedinou oblastí, ale prochází vztahem mezi člověkem a člověkem, ale prochází i poznáním a uměleckou tvorbou, etický úkol u Euckena přesahuje všechny oblasti, jelikož je obratem k celku. Tato etická koncepce podle Euckena umožní vznik pravého Jáství.³⁴⁴

Etika, o níž mluví Statečný, je podle našeho názoru do velké míry totožná s etikou, jak ji chápe Eucken. Statečného etika akcentuje motivaci mravního jednání láskou k Bohu a bližnímu, to jest vztahem lásky. Tato láska má směřovat celý život člověka, domníváme se, že ač o tom zde Statečný nemluví, předpokládá, že prvotní úkol je úkol etický, přesahující vše ostatní, prolínající se i poznáním a uměleckou tvorbou. I Statečného etika je podle našeho názoru etikou směřující, vztahující se, k celku. U Statečného však je prostředníkem vztahu k Bohu Kristus, u Euckena nikoliv.

Citujme však z jeho závěrů: „*Křesťanství není žádnou složkou naší kultury, nýbrž nad každou lidskou kulturu jest povýšeno.*“³⁴⁵ Křesťanství, rozumíme-li oběma myslitelům správně, je jako náboženství křesťanské součástí duchovní kultury, ale nad každou lidskou kulturu je vyvýšeno.

Statečný uzavírá tvrzením o speciálnosti a absolutnosti křesťanského náboženství, které se Boha zmocnilo a Boha v Kristu má.³⁴⁶ Eucken křesťanství nazírá jako univerzální náboženství charakteristické. Podle této definice by pak Eucken nemohl mluvit o křesťanství jako o nosném principu, musel by mluvit „ježíšovství“, u liberální teologie od názvu křesťanství neupouštíme, pokud myslitelé nepovažují Ježíše za Krista a považují jej za mravní vzor a svojí důvěrou ve správnost jeho jednání s ním navazují hluboký vztah.³⁴⁷

³⁴³ STATEČNÝ, K.: Centrální otázky věrouky církve československé, s 47.

³⁴⁴ EUCKEN, R.: Hlavní rysy nového života. *Smysl a hodnota života*, s. 131-132.

³⁴⁵ STATEČNÝ, s. 50.

³⁴⁶ Tamtéž.

³⁴⁷ Srovnání STATEČNÝ, K.: Centrální otázky věrouky církve československé s. 41-42.

6. Prvky personalismu u Statečného

V úvodu jsme zmiňovali tvrzení profesora Kučery, který je přesvědčen o přítomnosti prvků blízkých biblickému personalismu u Statečného. Ten se podle Kučery inspiroval u Euckena, nyní se pokusíme tezi ověřit.³⁴⁸

Základním východiskem personalismu je lidská osoba. Lidská osoba z hlediska duchovní podstaty čerpá svoji důstojnost a tvůrčí svobodu ze svého osobního³⁴⁹ vztahu k Bohu jako osobnosti, k Bohu jako lásce a svobodě. Osobnost tak neexistuje plně jako individuum, celistvá je pouze ve vztahu s druhým, ve vztahu Já a Ty.³⁵⁰ Křesťanský personalismus nazírá vztah mezi Já a Ty jako vztah mezi člověkem a Bohem.³⁵¹

Vzmemme-li v potaz dějiny personalismu jako reakci na jedné straně na sociální hnutí a na straně druhé na vypjatý individualismus konce devatenáctého století, pak už Euckenovo a Statečného vymezení se vůči otřesům způsobeným sociálními hnutími je oponenturou vůči kolektivismu, vůči zatlačení (osobního) duchovního života do pozadí.³⁵² I způsob, jakým o této situaci mluví Eucken ústy Statečného, má svoji vypovídající hodnotu: Masy lidové, vrstvy, třídy, lidstvo. Osoba se svými vztahy není úležitá.

Na druhé straně Eucken i Statečný chválí úsilí lidské osobnosti o odpoutání se ze starých náboženských pořádků i úsilí o samostatnost vnitřního života. Zároveň oba myslitelé varují před odpoutáním bez mezí, s nímž souvisí nepotřebnost náboženského³⁵³ výkladu světa.

Eucken i Statečný uznávají přínosy pozitivismu, určují mu však hranice. Podle obou však není prostoru pro exaktní vědy v individuálně-duševním světě a světě společenském.³⁵⁴ Před každou osobou stojí otázky, které musí vyřešit každý sám u sebe: Proč jsme? Odkud jsme? Jaký je poslední smysl života člověka? Statečný odkazuje v řešení této otázky na Augustýna: „*Nepokojné je srdce lidské, dokud nespočine v Tobě*“³⁵⁵ Já Augustýna spočinulo

³⁴⁸ Kučera, Z.: Dokončit českou reformaci. *O teologickou totožnost církve československé husitské*, Praha: HČSBF 1988, s. 40-42. A Vogel, J.: Karel Statečný jako morální teolog a jeho pokus o novou koncepci etiky. *Studia theologica* 16, č. 4 (2014), s. 123.

³⁴⁹ subjektivního

³⁵⁰ BUBER, M.: *Já a Ty*. Praha: Kalich, 2005.

³⁵¹ FRANC, A. Personalismus a jeho odraz v českém prostředí, *Biblická apologetika* (<http://www.apologet.cz/?q=articles/category/24-uvahy-/id/176-personalismus-a-jeho-odraz-v-ceskemprostredii/find/personalismus/page/1-5, 4. 5.2016>)

³⁵² STATEČNÝ, s. 15.

³⁵³ duchovního

³⁵⁴ Viz výše

³⁵⁵ STATEČNÝ, K.: *Centrální otázky věrouky církve československé*, s. 20.

v Ty Božím, tehdy našel pokoj srdce. Statečný nám dává i tento návod v duchu křesťanského personalismu.

Z nepokoje člověka obráceného k práci a neustálému zvětšování síly, z přílišné závislosti na přírodní nutnosti u Euckena také vysvobozuje setkání se Životem samým, který jde člověku naproti. Člověk se může stát spolupracovníkem, může vědomě a svobodně vstoupit do vztahu s Bytím a spolupracovat tak tvůrčím způsobem na svém vnitřním životě i životě světa. V tom spočívá důstojnost člověka – v možnosti přitakání.³⁵⁶

Řeší-li Statečný v druhé řadě vnitřní příčinu krise duchovního života, tvrdí, že původ náboženského úpadku křesťanského tkví v církvi a jejím učení. Kritizuje formu, v níž je křesťanství podáváno, jeho rozpor s přesvědčením moderního člověka. Obouvá se do článků víry a způsobu, jakým se s nimi pracuje. Nejenže člověku nepomáhají, dokonce člověka o víru připravují.³⁵⁷ Stupňuje svoje výtky, až nakonec srovná katolickou církev s církví židovskou v době Ježíšově.³⁵⁸ Jediným řešením je začít další reformaci, hlubší než byla reformace předchozí.³⁵⁹ Varuje před konzervativismem, k němuž církve mají tendence.³⁶⁰

Eucken, jak již bylo řešeno výše, kritizuje církve za jejich dogmatiku, kterou spoutali Ježíše a jeho osvobozující příběh. Eucken ke své víře církev nepotřebuje.³⁶¹

Eucken i Statečný kritizují církve a její historické nánosy a dogmatiku, která není životaschopná. Statečný touží po reformě křesťanství, po možnosti pravdivě přitakat očištěnému křesťanskému učení. Pro Euckena je nutností začít žít obnovené křesťanství, navázat vztah tvůrčí spolupráce s Bytím.

Shrnuje-li Statečný znaky křesťanství jako náboženství, pak je poměrem člověka k Bohu, tento poměr³⁶² k obcování s Bohem má být něčím praktickým a musí záležet ve společenství člověka s Bohem.

V této jím zmiňované definici dvakrát zmiňuje poměr neboli vztah člověka k Bohu, jednou jej pak nazývá společenstvím. Nejedná se o nic jiného než vztah Já k Božímu Ty – o

³⁵⁶ EUCKEN R.: *Smysl a hodnota života*, s. 112-146.

³⁵⁷ Církev je tedy vinna mnohdy sama ztrátou věřících. STATEČNÝ, K.: *Centrální otázky věrouky církve československé*, s. 22-25.

³⁵⁸ *Tamtéž*, s. 25.

³⁵⁹ *Tamtéž*, s. 14.

³⁶⁰ *Tamtéž*, s. 26.

³⁶¹ EUCKEN, R.: *Hlavní rysy nového života. Smysl a hodnota života*, s. 131-146.

³⁶² vztah

personalismus. Podobně v definici křesťanství jako křesťanství, tedy náboženství speciálním se zaměřuje Statečný na vztahy: Křesťanství je společenství člověka s Bohem, které bylo zprostředkováno Kristem, křesťanství musí být vírou v Krista, jelikož skrze Krista a Kristem je zprostředkováno naše společenství s Bohem.³⁶³

Pro Euckena ani Statečného nejsou církve a jejich dogmata stěžejní, nejzákladnější je³⁶⁴ samostatný vnitřní život a vztah k Božskému. U Euckena se jedná o vztah k Bytí a tvořivou spolupráci s ním, ideálním vzorem v niternosti i nakládáním s utrpením je mu Ježíš, který není Kristem. Stejně jako Statečný však připisuje Eucken Ježíšovu životu a smrti kosmický význam, ten spočívá v otevření niternosti a lásky, která jako dějinný pohyb zůstane pro všechny epochy.³⁶⁵ Pro Statečného je stěžejní niterný vztah k Bohu skrze Krista, který je Bohem.

Na základě této sondy do Euckena a Statečného souhlasíme s Kučerovou tezí. Statečný se mohl ve svých přístupech, vykazujících počátky křesťanského personalismu u nás, inspirovat u Euckena.

Jak se zdá, byl Eucken svým nazíráním Statečnému blízký i v dalších oblastech svého uvažování.³⁶⁶

³⁶³ K tomuto zprostředkování došlo vykoupením.

³⁶⁴ Pravdivý

³⁶⁵ EUCKEN, R.: Hlavní rysy nového života. *Smysl a hodnota života*, s. 131-146.

³⁶⁶ Viz předchozí kapitoly.

Závěr

V práci jsme se pokusili představit život a základní linie díla u nás málo známého německého filosofa Rudolfa Christopha Euckena. Učinili jsme tak na základě jeho děl, respektive výboru z jeho děl, s nimiž měl možnost se čtenář seznámit v českém jazyce.

Pokusili jsme se ověřit tezi profesora Kučery, který je přesvědčen o inspiraci významného teologa první generace církve československé³⁶⁷ Karla Statečného právě u Rudolfa Euckena. Kučera je přesvědčen, že prvky blízké personalismu, které se u Statečného podle Kučery nacházejí, pocházejí od Euckena. Při ověřování této teze jsme se pokusili v dílech těchto myslitelů objevit i další souvislosti.

Domníváme se, že se nám podařilo na základě Euckenovy autobiografie představit nejen jeho životní data, ale pootevřít myslitelův myšlenkový, ale i intimní svět. Myslíme si, že na základě filosofovy úcty k dějinám jedné jediné duše je dobře, že se nám podařilo nahlédnout do Euckenova vztahu k otci, matce i jeho manželce i dalším osobám, které jej ovlivnili v životě a tvorbě. Že je dobře, že jsme mohli zahlédnout jeho motivy ke studiu filosofie i důvodům, proč se jeho dílo ubíralo směrem k obhajobě života a duchovnosti. Mohli jsme tak snad pochopit více, než by se nám mohlo otevřít jenom při studiu jeho tvorby nebo sekundární biografie jeho života a díla. Snad jsme tím napomohli přiblížení Euckenova myšlenkového světa, který se u nás netěší takové známosti jako život a dílo jeho syna, politického ekonoma.

Co se týče základních linií Euckenova díla, kterými jsme se zabývali prostřednictvím *Dějin, Náboženství a života* a v neposlední řadě *Smyslu a hodnoty života*, základním tématem je obhajoba existence duchovního světa, světa metafyzického a náboženského, který podle Euckenova názoru je jediným, který nese lidský život a dává mu smysl a hodnotu. Největší důstojností člověka je to, že je povolán k tvorbě, ke spolupráci s Vyším životem. Není jen pracovníkem, je spolupracovníkem, který byl osvobozen pouhou milostí z neomezené vázanosti na přírodní nutnost. Je volán tímto darem k životu, který je jednotou víry a života, k etickému úkolu, který předčí všechny ostatní úkoly. Aby mohl spolupracovat, musí se obrátit do svého nitra, ne se plně vyčerpat prací ve vnějším předmětném světě, ale hledat ve svém životu jednotu, vnitřní souvislost, která je – zvláště v moderní době – hrází proti nesmyslné roztržitosti, jak k ní nutí podle Euckena moderní doba.

³⁶⁷ Od roku 1971 církve československé husitské celým názvem.

Domníváme se, že většina závěrů a apelů, které nám Eucken nabízí, jsou aktuální i v naší – dnešní moderní - době. Postavit proti jednotlivým ostře vymezeným oblastem jednotu, která je přesahuje, je těžkým úkolem také dnes. Na několika místech nás Eucken vybízí ke sjednocení bojovníků za duchovní kulturu a náboženství, nesmíme být příčinou nejednoty a roztržky.

Domníváme se, že toto Euckenovo volání po jednotě vyslyšel také Karel Statečný. Snad na tomto základě se pokusil Statečný překlenout propast mezi teologickou morálkou a morálkou přirozenou, snad na tomto základě se pokusil propracovat koncepci teologické filosofie.

I v dalších aspektech, jak se domníváme na základě předložené práce, se mohl Statečný inspirovat německým filosofem.

Postoj Statečného a Euckena k pozitivismu je totožný, myslitelé jej neodmítají úplně, dovedou vidět jeho přínosy, oba však jej vidí jako ohrožení duchovní kultury a náboženství, považují jej shodně za hlavní příčinu odvratu moderního člověka od Vyššího řádu, od potřeby vykládat svět duchovně.

Ve svých tvrzeních o pozitivismu a příčinách krise duchovního života se oba pro argumenty a podporu obracejí k dějinám.³⁶⁸ Oba vidí jako počátek úpadku renesanci s jejím obrácením od metafyzického světa k přírodě, postupně se stal tento odvrát hlubším, až dospěl ke svému vrcholu v moderní době. Až dospěl k duchovní krizi - na níž se oba též shodují.

Myslitelé považují sociální hnutí za bezprostřední příčinu průběhu této krise. Statečný do velké míry čerpá v řešení této otázky u Euckena. Oba se shodují tom, že moderní doba chtěla povznést člověka, místo toho však ztratila základ života a vše se smršlo na nepokojné usilování v práci, na větší a větší rozmach síly. Přestože navenek situace duchovnosti nevypadá optimisticky, oba důvěřují v dobrý konec této krise. Ten přinese podle Euckena i Statečného sama lidská povaha, v jejíž přirozenosti je touha po transcenci.

Statečný i Eucken mají oba velmi pozitivní vztah ke křesťanství. Dalo by se říci, že do velké míry oba myslitelé od sebe oddělují křesťanství jako náboženství spojené s osobou Ježíše (Krista) a křesťanství jako náboženství církevní.

³⁶⁸ Eucken řeší problematiku dějin a vztahování se člověka k nim řeší na základě dějinných pohybů, Statečný se jejich dynamikou nezabývá.

Na křesťanství jako náboženství, pro Euckena spjatém s životem a smrtí Ježíše, pro Statečného s centrálním postavením Ježíše jako Krista, zdůrazňují Eucken i Statečný niternost, vnitřní hloubku. Dále pak poměr neboli vztah k Božskému, u Euckena k Bohu jako metafyzickému základu všeho a u Statečného jako vztah ke Kristu, který je vykupitelem, prostředníkem vztahu k Bohu. U obou je křesťanství náboženství všech náboženství, u Statečného je náboženstvím speciálním u Euckena náboženstvím charakteristickým. Oba dva přikládají kosmický, světodějný, význam životu a smrti Ježíšově – Statečný z důvodu ztotožnění osoby Ježíše s ideou Krista a výkupným účinkem smrti Bohočlověka, Euckenův vztah k Ježíši je silný na základě jeho příběhu, který je plný lásky, niternosti a zároveň nadlidské odvahy, Ježíš otevřel podle Euckena nový stupeň života, který zůstane v dějinách přítomen jako nepomíjející.

Oba myslitelé se shodnou na kritice církevního křesťanství. Církev podle Euckena, jak již bylo výše mnohokrát řečeno, svým dogmatickým uchopením a lidskými nánosy oslabila křesťanství. To je třeba znovu obrodit, Eucken touží po vzniku nového hnutí, které by žilo aktivním způsobem křesťanství. Oba myslitelé vzpomínají v pozitivních konotacích reformaci. Statečný je přesvědčen o hnilobném stavu křesťanství a o nutnosti odhodit všechny dějinné nánosy, které nemají s podstatou křesťanství co do činění.

Na základě předchozího považujeme Kučerovu tezi za správnou, zejména z důvodu důrazu na vnitřní život a niternost, kvůli zdůrazňování poměrů/vztahů, které jsou nosným prvkem života a v neposlední řadě kvůli upřednostnění niterně žitého živého křesťanství před nutností zaštitění církví a jejím učením.

Seznam použité literatury

PRAMENY:

EUCKEN, R.: *Dějiny*. Stará Říše na Moravě: Josef Florian, 1936. 49 - [I] s. Kurs; 35.

EUCKEN, R.: *Euckena Hauptprobleme der Religionsphilosophie der Gegenwart*. 3. Berlin: Verlag von Reuther und Reichard, 1909, s. 112-113.

EUCKEN, R. a McCabe, J. *Rudolf Eucken: His life, work and travels*. London: Adelphi Terrace, 1921.

EUCKEN, R.: *Náboženství a život*. Praha: Kalich, 1914.

EUCKEN, R. a PROCHÁZKA, R.: *Smysl a hodnota života*. 1. Praha: Nakladatelské družstvo Máje, 1938.

STATEČNÝ, K.: Centrální otázky věrouky církve československé. *Naše dílo*. 1. Praha, 1927, s. 7-50.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

BUBER, M.: *Já a Ty*. Praha: Kalich, 2005.

KUČERA, Z.: Dokončit českou reformaci. *O teologickou totožnost církve československé husitské*, Praha: HČSBF, 1988, s 40-42.

LÁŠEK, J. B.: Příspěvek k budoucímu životopisu Prof. Karla Statečného. *Docente omnes*. Praha: Husitská teologická fakulta, 2003.

TRTÍK, Z.: *Vztah já-ty a křesťanství*. Vydání 1. Praha: Nákladem ústřední rady církve československé, 1948.

VOGEL, J.: Karel Statečný jako morální teolog a jeho pokus o novou koncepci etiky. *Studia theologica* 16, č. 4 (2014): 123-138.

VOGEL, J.: Evoluční teorie aplikovaná na náboženství v syntetické filosofii Herberta Spencera a její kritika v díle Karla Statečného. *KAPITOLY z dialogu mezi vědou a vírou* svazek 66 (2013): 132-162.

WEIS, M.: Karel Statečný v letech 1890-1924. *Studia theologica* 14, č. 2 (2012): 56-73.

ENCYKLOPEDIE A SLOVNÍKY/ ELEKTRONICKÉ ZDROJE

FRANC, A.: Personalismus a jeho odraz v českém prostředí, Biblická apologetika (<http://www.apologet.cz/?q=articles/category/24-uvahy-/id/176-personalismus-a-jeho-odraz-v-ceskemprostredi/find/personalismus/page/1-5>, 4. 5.2016)

SUMMARY

The diploma thesis introduces the German philosopher Rudolf Eucken, his life, work and thoughts. It deals with the reception of his ideas in the Czech theologian Karel Statečný.